

Индекс за приобщаване - ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище

ДА ПОДОБРИМ УЧЕНОТО И УЧАСТИЕТО В УЧИЛИЩАТА

Тони Бут и Мел Ейнскоу
автори на английската версия

Редакция за целите на ЦИПО
Марк Воън

Център за изследване на приобщаващото образование
е пръв и единствен издател за Обединено кралство.

Настоящата адаптирана версия е изготвена и се разпространява от Save the Children UK "Спасете децата - Обединено кралство", програма за България и Център за приобщаващо образование. Публикацията е финансирана по проект „Социално приобщаваща Европа“ от фонд „Глобални възможности“ към Министерство на външните работи на Великобритания.

Индекс за приобщаване -

ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище

ДА ПОДОБРИМ УЧЕНЕТО И УЧАСТИЕТО В УЧИЛИЩАТА

Автори на „Индекс за приобщаване - ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище“:

Професор Мел Айнскоу, Център за образователни потребности, Манчестърски университет

Кристин Блек-Хокинс, Факултет по образование, Кеймбридж

Професор Тони Бут, Център за образователни изследвания, Университетски колеж “Крайст Чърч”, Кентърбъри

Крис Гуди, ръководител на родителско настоятелство, Нюхам, Лондон
Джанис Хаукинс, помощник-директор, училище “Суоклиз”, Хилингдън, Лондон

Бриджит Джексън-Дули, директор, начално училище “Кливс”, Нюхам, Лондон

Патриша Потс, старши научен сътрудник, университетски колеж “Крайст Чърч”, Кентърбъри

Ричард Райзер, директор, „Равенство на хората с увреждания в образованието“, бивш учител-съветник относно приобщаването, Хакни, Лондон

Джуди Себа, старши съветник, Звено за стандарти и ефективност, Министерство на образованието

Линда Шо, един от директорите на Центъра за изследване на приобщаващото образование

Марк Воън, основател, Център за изследване на приобщаващото образование

Благодарности:

- Помощ при изготвянето на материала за *Индекса* от страна на Кристин Блек-Хокинс, Шарън Рустмайър и Линда Шо.
- Първоначалните идеи за *индекса* се основаваха на работата на център “Йола” и колегите от университета Макуори, Австралия, и Луана Майер и колегите от университета Сиракуз, САЩ. Марк Воън и Мел Айнскоу събраха екипа на *индекса* и вниманието се пренасочи от загрижеността за приобщаването на отделни деца към приобщаващите тенденции на развитие в училището. Важно е да споменем и влиянието на работата на Сюзън Харт, Джон Макбейт и Мара Сейпън-Шевин.
- Преработките бяха обогатени от идеите на Денис Кингстън и Луси Ръди за адаптиране на *индекса* за предучилищна възраст и за институции, грижещи се за деца.
- Агенцията за обучение на учители и Министерството на образованието и заетостта предоставиха голяма част от финансирането за пилотирането на *индекса*, а Министерството го разпространи безплатно във всички училища и Местни образователни органи (МОО) в Англия през април 2000 г.
- Специални благодарности и на училищата и МОО, които участваха в пилотирането на *Индекса* (1997-1999):

Бирмингам: начално училище Асъкс Грийн, средно училище “Франкли Хай”, начално училище Гилбърстоун, средно училище “Голдън Хилтък”, начално училище и ясли Ридпул

Брадфърд: средно училище Бекфут, Бътършо, Гирлингтън, Скочман Хароу училища “Кенън Лейн Фърст”, “Хароу”, Хеч Енд, Синджън Фишър, Уелдън Парк

Стокпорт: начално училище Ечелс

Теймсайд: средно училище Егертън Парк, начално училище Флауъри Фийлд, средно училище Ту Трийс

Тауър Хамлетс: начално училище Бангабанду, средно училище Джордж Грийн, Морпет, начално училище Олга

ISBN 978-954-92083-1-3

цена: £24,50 (UK)

В България се разпространява безплатно.

Благодарности към екипите на всички пилотни училища по проект „Социално приобщаваща Европа”, участвали в адаптирането на „Индекс за приобщаване - ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище”:

- ОУ „Св.Св.Кирил и Методий”, гр. Ловеч.
- СОУ „Св.Климент Охридски”, гр. Ловеч.
- ОУ „Христо Ботев”, с. Баховица, община Ловеч.
- ОУ „Паисий Хилендарски”, с. Лисец, община Ловеч.
- ОУ „Иван Хаджийски”, гр. Троян.
- ОУ „Йото Н.Врачев”, с. Гложене, община Тетевен.
- ОУ „Георги Бенковски”, с. Черни Вит, община Тетевен.
- ОУ „Васил Левски”, гр. Плевен.
- СОУ „П.К.Яворов”, гр. Плевен.
- ОУ „Антон Страшимиров”, с. Бохот, община Плевен.
- ОУ „Алеко Константинов”, гр. Русе.
- ОУ „Васил Априлов”, гр. Русе.
- ОУ „Тома Кърджиев”, гр. Русе.
- ОУ „Св. Св. Кирил и Методий”, квартал Средна кула, гр. Русе.
- СОУ „Христо Ботев”, гр. Разград.
- СОУ „Сава Доброплодни”, гр. Шумен.
- СОУ „Трайко Симеонов”, гр. Шумен.
- ОУ „Димитър Благоев”, гр. Шумен.
- ОУ „Св.Св.Кирил и Методий”, с. Царев брод, община Шумен.
- ОУ „Панайот Волов”, с. Мадара, община Шумен.
- НУ „Христо Ботев”, гр. Левски.
- НУ „Хаджи Генчо”, гр. Тетевен.
- СОУ „Христо Ботев”, гр. Кубрат.
- СОУ „Черноризец Храбър”, гр. Велики Преслва.
- НУ „Отец Паисий”, гр. Плевен.
- ОУ „Ангел Кънчев”, гр. Русе.
- СОУ „Васил Левски”, гр. Нови пазар.
- НУ „Патриарх Евтимий”, гр. Плевен.
- НУ „Инж. Г. Вълков”, гр. Луковит.

„Индекс за приобщаване - ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище”

Публикуван за през март 2000 г. Второто преработено издание е публикувано през септември 2002 г. Препечатка декември 2002 г.

© Авторски права за цял свят CSIE Ltd ISBN 1 872001 18 1

Дизайн Сюзън Кларк за Expression, IP23 8НН

Снимки Сали и Ричард Грийнхил

CSIE, New Redland, Frenchay Campus, Coldharbour Lane, Bristol BS16 1QU, UK

Интернет сайт <http://www.inclusion.org.uk>

Телефон 0117 344 4007

Факс 0117 344 4005

CSIE (ЦИПО) - регистрирана НПО (327805) регистрирана фирма (2253521)

Фотокопиране - ЦИПО насърчава фотокопирането на тази публикация с цел популяризиране на процесите, описани в ръководството, в повече училища.

Използвани съкращения в адаптирания вариант на “Индекса за приобщаване - ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище”:

МОН - Министерство на образованието и науката

РИО - Регионален инспекторат по образование

ОУ - Основно училище

СОУ - Средно общообразователно училище

ППЗНП - Правилник за прилагане на Закона за народната просвета

НУ - начално училище

СЪДЪРЖАНИЕ

Част 1

Приобщаващ подход към развитието на училищата	• 1
Добре дошли в <i>ръководството</i> за управление на приобщаващите процеси в училище	• 1
Основни понятия: разработване на език на приобщаване	• 3
Преглед на рамката: измерения и раздели	• 7
Преглед на материалите: показатели и въпроси	• 8
Приложение на <i>ръководството</i> като процес	• 9
<i>Ръководството</i> в употреба	• 10
Какво се опитват да постигнат училищата	• 11

Част 2

Прилагане на ръководството като процес	• 13
<i>Етап 1</i> Как да започнем работа с <i>ръководството</i>	• 15
<i>Етап 2</i> Как да научим повече за училището	• 23
<i>Етап 3</i> Изработване на приобщаващ план за развитие на училището	• 32
<i>Етап 4</i> Изпълнение на приоритетите	• 34
<i>Етап 5</i> Преглед на процеса на <i>ръководството</i>	• 40

Част 3

Показатели и въпроси	• 43
Списък на показателите	• 43
Показатели с въпроси	• 46

Част 4

Резюме и въпросници	• 89
----------------------------	------

ЧАСТ 1

ПРИБОЩАВАЩ ПОДХОД КЪМ РАЗВИТИЕТО НА УЧИЛИЩЕТО

Добре дошли в „Индекс за приобщаване - ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище”

Настоящото ръководство, наречено *Индекс за приобщаване*, е помагало в подкрепа на училищата, въвеждащи приобщаващо образование.

Ръководството е помагало, което може да помогне на всеки да открие и начертае по-нататъшните стъпки в развитието на собственото си училище. Материалите, включени в *ръководството*, са изготвени така, че да надграждат върху богатството от познания и опит, които хората са натрупали от практиката си. Те ще поставят предизвикателства и ще подкрепят развитието на всяко училище, независимо от това колко “приобщаващо” е то в момента.

Приобщаването често се свързва с ученици, които имат увреждания, или с ученици, за които се смята, че имат “специални образователни потребности”. **В индекса обаче приобщаването се отнася до образованието на всички деца и млади хора.** *Ръководството* предлага на училищата методика, която подкрепя собствената преоценка и развитие, която се основава на мненията на училищния персонал, общинските власти и РИО на МОН, учениците и родителите/настойниците¹, както и на членове на други общности. Той предлага подробно изследване на това как пречките пред всеки ученик в процеса на учене и участие могат да бъдат намалени.

Индексът не е допълнителна инициатива или дейност, а начин за усъвършенстване на училищата според ценностите на приобщаването. Той не е алтернатива на повишаването на успеваемостта, а дава възможност това да стане по начин, който да изгражда отношения на сътрудничество и подобряване на средата на учене и преподаване. Той насърчава подход към ученето, при който децата и младите хора участват активно, като обединява това, което им се преподава с техния собствен опит. Това е един документ, който се използва в практиката и който изяснява значението на приобщаването във всички аспекти на училищния живот: учителската стая, класната стая, училищния двор.

Индексът е плод на тригодишен труд на екип от учители, родители, местни образователни органи, научни работници и представители на организации на хора с увреждания, които имат богат опит в насърчаването на приобщаването в училищата. Първоначалната версия бе изпробвана в 6 начални и средни училища. В последствие променена версия бе отново изпробвана и оценена чрез подробно разработена програма в 17 училища на територията на четири регионални образователни институции (РОИ). Училищата установиха, че материалите са им помогнали да открият възможности за развитие, които иначе биха останали незабелязани, и решиха да ги използват в практиката. Те направиха предложения за усъвършенстване на материалите. Първото издание на *Индекса за приобщаване* излезе през март 2000 г. и бе раздадено безплатно във всички начални, средни и специални училища и МОИ в Англия от Министерството на образованието и заетостта. Второто издание, макар и базирано на предишното, опростява езика на *Индекса* и е променено в отговор на коментари и наблюдения от употребата му.

В България *Индексът за приобщаване* беше въведен на няколко етапа в 36 общообразователни и едно помощно училище. В процеса на неговото прилагане стана ясно, че за да отговори най-добре на потребностите на българското училище, *индексът* следва да бъде адаптиран в контекста на условията на българската образователна система. Процесът на адаптиране продължи повече от 3 години и в него се включиха директори на училища и учители, психолози, педагогически съветници, ресурсни учители и други професионалисти, които предадоха своя опит, знания и умения, натрупани в резултат на въвеждането на *Индекса за приобщаване* в училищата, в които те работят. Настоящото издание на „**Индекс за приобщаване** -

¹В настоящия документ под понятието “настойници” следва да се разбира така също и попечители, близки и роднини, при които е настанено детето, приемно семейство или ръководителите на специализираните институции, т.е. лицата, които полагат грижи за децата.

ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище” е адаптирана версия на второто издание на *Индекса за приобщаване*.

Ръководството в употреба:

“Това е нещо, което можеш да отвориш за справка и след това да затвориш той не казва "трябва да започнеш четенето точно оттук".”

Използване на ръководството по различни начини

Няма един “правилен” начин за използване на *ръководството*. Част 2 описва само един от начините за неговата употреба. Приема се, че процесът вече е започнал и се ръководи от самите училища. Но много училища смятат за полезно да бъдат подкрепяни в началото на работата си с *ръководството* от някой с опит в ползването му. Част 2 е написана с идеята, че още от самото начало работата по с *ръководството* ще бъде вплетена в съществуващия план за развитие на училището. Някои училища започват работата с конкретна цел, използвайки материалите за повишаване на занията и разбирането на педагогическия колектив за приобщаването в образованието. В последствие това може да доведе до задълбочаване на работата. Други се заемат с разделите, свързани с подобряване на условията за работа в училище, с подобряване на отношенията между учителите и учениците, с популяризиране на опита за работа с деца от различни етноси, преди да разгледат най-общо преподаването и ученето. *Ръководството* може да бъде използвано по най-различни начини, ако насърчава размисли относно приобщаването и ако води до по-голямо участие на учениците в културната и учебна програма, както и в общностите на техните училища.

“За колектива на ОУ “Христо Ботев”, село Баховица, *Ръководството* за управление на приобщаващите процеси в училище е едно ново предизвикателство. Пред нас винаги е стоял проблемът за това как да направим училището ни по-интересно и по-привлекателно място за децата от селото, където да получат полагащото им се образование и възпитание; как всички, които участваме в учебния процес, да работим по-добре като екип от съмишленици - ученици, учители, родители; как да привлечем родителите. Затова търсим различни форми и начини за изпълнение на основната ни мисия. *Ръководството* дава точно този инструментариум и ние сме удовлетворени от предоставената ни възможност да работим по него, за да се запознаем с чуждия опит и да изградим благодарение

Какво съдържа ръководството?

Ръководството съдържа четири елемента:

1/ Основни понятия

- помагат да се развие мисленето за приобщаващото училище.

2/ Преглед на рамката: измерения и раздели

- структурира подхода към оценяването и развитието на училището.

3/ Преглед на материалите: показатели и въпроси

- чрез тях може да се направи подробен преглед на всички аспекти на училището и да се подпомогне определянето и прилагането на приоритетите за промяна.

4/ Приобщаващ процес

- да се направи така, че процесът на преглед, планиране на промяната и прилагане на практика на плановете да бъде приобщаващ.

Основни понятия: разработване на език на приобщаването

Основните понятия в *ръководството* са: “пречки пред ученето и участието”², “ресурси в подкрепа на ученето и участието” и “подкрепа на многообразието”. Те ни дават езика за обсъждане на приобщаващото образование.

Приобщаване

Приобщаващо образование означава, че всички ученици в едно училище, независимо от техните силни или слаби страни в която и да било област, стават част от училищната общност. За разлика от интегрираното образование, където акцентът е върху физическия достъп и посещаемостта на училището от страна на деца със специални образователни възможности и очакванията са детето да се промени, за да отговори на общообразователните изисквания, при приобщаващото образование училището като система е готово да се промени, за да отговори на нуждите на всяко дете.

Всеки има собствено мнение за такава сложна идея като приобщаването. Измеренията, разделите, показателите и въпросите предоставят много по-подробен материал за разбирането ѝ. Много хора смятат, че понятието *приобщаване* им се изяснява при работа с тези материали. Някои от идеите, които оформят представата за приобщаването в *ръководството*, са резюмирани във фигура 1. Приобщаването включва промяна. Това е непрекъснат процес за повишаване нивото на учене и участие на всички ученици. Това е един идеал, към който училищата се стремят и който никога няма да бъде напълно постигнат. Но започне ли процесът на увеличаване на участието, приобщаването вече е факт. Приобщаващо училище е онова, което е винаги в движение, променящо се.

Фигура 1 Приобщаването в образованието

Приобщаването в образованието включва:

- Приемане, че всички ученици и целият персонал са еднакво ценни и стойностни.
- Повишаване нивото на участието на учениците и намаляване на изолацията им от различните култури, учебни програми и общности в местните училища.
- Такова реструктуриране на култури, политики и практики в училищата, че те да отговарят на многообразието от ученици в дадения район.
- Намаляване на пречките пред ученето и участието на всички ученици не само на онези с увреждания или на категоризираните като деца със “специални образователни потребности”.
- Извличане на поуки от вече натрупания опит в преодоляването на пречките пред достъпа и участието на конкретни ученици с цел да се постигне промяна в полза на всички ученици.
- Разглеждане на различията между учениците като ресурси в подкрепа на ученето, а не като проблеми, които трябва да се преодоляват.
- Признание правото на учениците на образование по местоживееене.
- Подобряване на училищната среда както за персонала, така и за учениците.
- Подчертаване ролята на училищата за изграждането на общността и за възприемането и утвърждаването на ценности, както и за повишаване на успеваемостта.
- Насърчаване на устойчиви взаимоотношения между училищата и общностите.
- Утвърждаване на разбирането, че приобщаването в образованието е един от аспектите на приобщаването в обществото.

²В първоначалния превод на *индекса* за приобщаване това ключово понятие е въведено като “бариели пред ученето и участието”. Тук обаче то ще бъде заменено от “пречки пред ученето и участието”, тъй като смятаме, че е по-точен и разбираем превод.

Участие означава учене в сътрудничество с другите и чрез споделяне на опит. То изисква активен ангажимент към ученето, възможност да изразиш мнението си относно образованието и то да бъде чуто. Или, същностно погледнато да бъдеш признат, приет и оценен заради самия себе си.

Развитието на приобщаването включва намаляване на изолационния натиск. "Преместване в друго училище" е пример за изолационен натиск. До преместване се стига в резултат на набор от изолиращи практики. Подобно на приобщаването, преместването/ изключването се възприема като обща мярка. То се отнася до онези временни или постоянни видове натиск, които пречат на пълното участие. Последните могат да са резултат от трудности във взаимоотношенията или преподаването, както и на чувство за недооцененост. Приобщаването е свеждане до минимум на всички пречки в образованието на всички ученици.

Приобщаването започва с признаването на различията между учениците. Приобщаващият подходи към преподаването и ученето зачита и надгражда над такива различия. Това може да означава дълбоки промени в това, което се случва в класната стая, учителската стая, игрищата и в отношенията с родителите. За да приобщим което и да е дете или млад човек, трябва да имаме предвид цялостната му личност. Това не се случва, когато фокусът е само върху един аспект от личността на ученика, например върху увреждането или върху, да речем, нуждата да се научи български език. Тези изолиращи видове натиск при дете с увреждане могат да са насочени към миналото му или може да възникват, тъй като учебната програма не е подходяща за детето. Учениците, които учат български език, могат да се чувстват изтръгнати от собствената си култура или може да са преживели скорошна травма. Трябва обаче да избягваме да мислим в стереотипи. Понякога тези деца могат да имат повече общо с децата в училище, за които българският е майчин език, а не с учениците, за които той не е такъв.

Работата по определяне и намаляване на трудностите на даден ученик може да бъде от полза и за много други ученици, чието учене не е било във фокуса на работа първоначално. Това е един от начините, при които различията между учениците в зависимост от техните интереси, познания, умения, минало, майчин език, постижения или увреждане, могат да бъдат ресурси в подкрепа на ученето.

Учениците продължават да бъдат изключвани от общообразователното училище, защото например имат увреждане или пък защото се смята, че имат обучителни затруднения. Този извод се налага и от трудностите, които училищата срещат при въвеждането на приобщаващото образование:

"Все още има пречки пред включването на деца със специални образователни потребности в общообразователното училище. Причината е, че много от учителите не са подготвени за работа с тези деца. От друга страна, има и родители, които се притесняват, че в класа на тяхното дете ще има ученик със специални образователни потребности."³

"Изключването на децата със специални образователни потребности и децата от различни етноси се дължи на инерцията в мисленето и на липсата на успешни практики."⁴

"Децата със специални образователни потребности и децата от различни етноси продължават да бъдат изключвани, защото учебните планове, учебните програми и учебното съдържание не са съобразени с тях и трудно могат да бъдат адаптирани на този етап в общообразователните училища."⁵

"Смятаме, че предимно децата със специални образователни потребности са изключвани от общообразователното училище, тъй като учителите нямат необходимата информация и подготовка и изпитват обясним страх за работа с тези деца. Другите трудности са свързани предимно с материалната база, която не е пригодена за деца с увреждания, а адаптирането ѝ струва много пари, с които училищата не разполагат. По-рядко се срещат случаи на изключени деца от различни етноси. Те сами напускат училище поради различни причини, като повечето от тях не са в компетенциите на училищата."⁶

³ОУ "Васил Левски", град Плевен

⁴СОУ "Трайко Симеонов", град Шумен

⁵СОУ "Сава Доброплодни", град Шумен

⁶ОУ "Алеко Константинов", град Русе

“Децата със специални образователни потребности продължават да бъдат изключвани, защото информацията за тях е погрешна или непълна. Формирани са стереотипи и предразсъдъци. Липсва взаимна емпатия.”⁷

Приобщаването означава да направим училищата подкрепящи и стимулиращи места за персонала и за учениците. То е свързано с изграждането на общности, които насърчават и приветстват постиженията на тези две групи, но също така и с изграждането на общност в по-широк смисъл. Училищата могат да работят заедно с други институции и общности за подобряване на образователните възможности и социалните условия в района.

Пречки пред ученето и участието

В *ръководството* терминът “пречки/ затруднения в ученето и участието” се използва като алтернатива на понятието “специални образователни потребности”. Идеята, че образователните трудности могат да бъдат решени като се удостовери, че някои деца имат “специални образователни потребности”, е силно ограничаваща. Тя поставя етикет, който може да доведе до занижени очаквания. Тази идея отвлича вниманието от трудностите, преживявани от учениците без този етикет, и от източниците на трудностите, които могат да се коренят във взаимоотношенията, училищната култура, учебните програми, подходите към преподаването и ученето, организацията на училището и неговата политика. Тя допринася за накъсване на усилията на училищата, които се опитват да отговорят на многообразието от ученици, групирани около различни термини като “специални образователни потребности”, “недостатъчно владеене на български език”, “етническо малцинство”, “надарени и талантиливи” и други.

Установяването на пречките/ затрудненията пред ученето и участието може да се използва, за да се концентрират усилията върху онова, което трябва да се направи за подобряване на образованието за всяко дете. Учениците изпитват затруднения, когато усетят пречки/ затруднения пред ученето и участието. Подобни препятствия могат да бъдат срещнати както във всички области на училищния живот, така и в общността, и в местните и националните политики. Пречките се появяват и при взаимодействията между учениците и характера на преподавания материал, както и начина на преподаването му. Подобни пречки/ затруднения могат да спрат достъпа до училище или да ограничат участието в него.

Ресурси в подкрепа на ученето и участието

Свеждането до минимум на затрудненията при ученето и участието означава мобилизиране на ресурсите в училището и в общността. Винаги има повече ресурси в подкрепа на ученето и участието, отколкото се използват в момента. Под ресурси не се разбира само пари. Подобно на пречките, те могат да се открият във всеки аспект на училището: в учениците, в родителите, в общността и в учителите, в промяната на култури, политики и практики. Учениците като ресурс, тяхната способност да управляват собственото си учене и да се подкрепят взаимно в този процес е може би най-малко използваното средство. Това се отнася и за потенциала на учителите в подкрепа на собственото развитие. В училищата съществува богатство от познания и опит относно това кое пречи на ученето и участието на учениците, но те не се използват пълноценно. *Ръководството* подпомага училищата да почерпят от тези познания, за да допринесат за развитието на училището.

Фигура 2 предоставя набор от въпроси, които могат да се използват за осмисляне на съществуващото познание относно културите, политиките и практиките в училище.

Фигура 2 **Справяне с пречките и използване на ресурсите в училище:**

- Какви са пречките пред ученето и участието?
- Кой среща затруднения пред ученето и участието?
- Как могат да се сведат до минимум пречките пред ученето и участието?
- Какви са наличните ресурси в подкрепа на ученето и участието?
- Как могат да бъдат мобилизирани допълнителни ресурси в подкрепа на ученето и участието?

Подкрепа за многообразието

Когато се смята, че трудностите възникват поради “специалните образователни потребности” на децата и младите хора, тогава е естествено подкрепата да се изразява в осигуряването на допълнителни хора, които да работят с тези деца. *Ръководството* приема възможно най-широкото разбиране за “подкрепа”, а това включва всички дейности, които увеличават капацитета на училището да откликва на многообразните нужди на учениците. Предоставянето на подкрепа на даден ученик е само част от опита да се увеличи участието на учениците. Предоставяне на подкрепа е и когато, подготвяйки уроците, учителите имат предвид различното начално ниво, опит и стилове на учене на учениците, или когато учениците си помагат един на друг. Когато учебните дейности са изготвени така, че да подкрепят участието на всички ученици в обучителния процес, тогава нуждата от индивидуална подкрепа намалява. По същия начин, опитът от подкрепата на отделен ученик може да доведе до проактивно, самостоятелно учене, както и да допринесе за подобряване на преподаването на по-широка група ученици. Подкрепата е част от всеки тип преподаване и всички специалисти са ангажирани с нея. Основната отговорност за координирането на подкрепата може да се повери на ограничен брой хора, но при координирането на усилията е важно подкрепата за ученици и групи от ученици да се свърже със специалистите и с разработването на дейностите в учебната програма.

Социален модел на образователните трудности и уврежданията

Използването на понятието “пречки пред ученето и участието” във връзка с трудностите, с които се сблъскват учениците, а не понятието “специални образователни потребности”, е част от социалния модел на затрудненията при ученето и уврежданията. Този модел е противоположен на медицинския, при който затрудненията при ученето се смятат за породени от дефицити или от увреждания у детето/ младия човек. Според социалния модел, пречките пред ученето и участието могат да съществуват в естеството на нашата среда или да възникват при взаимодействието между учениците и тяхното обкръжение, включващо хората, съществуващите политики, институции, културни и социално-икономическите условия, които въздействат върху живота ни.

Уврежданията представляват пречки пред участието на всички ученици с увреждания или хронични заболявания. Увреждането като затруднение всъщност се създава от средата или при взаимодействието на дискриминиращи отношение, действия, политики и културни и институционални практики към децата с увреждания или хронични заболявания. Увреждането може да се дефинира като дългосрочно “ограничаване на физическата,

⁸ Дефиницията е взета от Интернационала на хората с увреждания, 1981

интелектуалната или сензорната функции⁸, макар че понятието интелектуално увреждане е проблематично. Въпреки че училищата не могат да направят много за преодоляване на уврежданията, те могат значително да намалят затрудненията, които произлизат от дискриминиращо отношение и действия и институционални пречки.

Институционална дискриминация

Институционалната дискриминация е дълбоко залегнала в културите и влияе на начина, по който хората биват възприемани, както и на начина, по който реагираме в различни ситуации, включително при назначаване на служители. Институционалната дискриминация е много по-широкообхватна от расизма. Тя включва начините, по които институциите могат да ограничат правата на хората на база техния пол, класова или етническа принадлежност, сексуална ориентация или наличие на увреждане. Тя е бариера пред участието и в образованието може да бъде пречка пред ученето. Тъй като хората са по-запознати с дискусии за расизъм или сексизъм, отколкото за уврежданията, те може би не осъзнават ролята на отделните хора и институциите при създаването на увреждането. Расизмът, сексизмът, класовостта, хомофобията и отношението към уврежданията имат общи корени в нетолерантността и злоупотребата с власт за създаване и поддържане на неравенства. Да направим училищата приобщаващи означава хората да бъдат въввлечени в болезнен процес на изправяне срещу собствените им дискриминационни практики и отношения.

Преглед на рамката: измерения и раздели

Приобщаването и изключването се разглеждат спрямо три взаимосвързани измерения на усъвършенстването на училището: създаване на приобщаващи типове култури, изработване на приобщаващи политики и развитие на приобщаващи практики (виж фигура 3). Тези измерения помагат за осмислянето на промяната на училището. Опитът от прилагането на *ръководството* показва, че те се смятат от всички за важни начини за структуриране на развитието на училището.

И трите измерения са необходими за развитието на приобщаването в училищата. Всеки план за промяна на училището трябва да се основава на тях. Но измерението “създаване на приобщаващи типове култури” умишлено е разположено в основата на триъгълника. Понякога се отделя прекалено малко внимание на потенциала на училищната култура да подкрепя или пречи на развитието на преподаването и ученето. А те са в центъра на подобряването на училищата. Развитието на споделени приобщаващи ценности и отношения на сътрудничество може да доведе до промени и в другите две измерения. Само посредством приобщаваща училищна култура, промените в политиките и практиките могат да бъдат приети и поддържани и от новопостъпилите учители и ученици.

Всяко от трите измерения се разделя на два подраздела, за да се фокусира вниманието върху това, което трябва да се направи за

подобряване на ученето и участието в едно училище. Измеренията и техните раздели са изложени във фигура 4. Всички те, взети заедно, предоставят рамката, която ще структурира плана за развитие на училището, и могат да станат подзаглавия в такъв план. Естествено е училищата да искат да са сигурни, че напредват по отношения на тези сфери.

Фигура 4 Измеренията и разделите в ръководството

ИЗМЕРЕНИЕ А Създаване на приобщаваща култура

Раздел А 1 Изграждане на общност

Раздел А 2 Установяване на приобщаващи ценности

Това измерение създава сигурна, приемаща, взаимоподпомагаща се, стимулираща общност, в която ценността на всеки индивид е основа за най-добрите постижения на всички. То развива споделени приобщаващи ценности, които се предават на новопостъпилите учители, учениците, общинските власти, РИО и родителите. Принципите и ценностите в приобщаващата училищна култура насочват решенията относно политиките и практиките, прилагани в класната стая, така че развитието на училището се превръща в непрестанен процес.

ИЗМЕРЕНИЕ Б Изработване на приобщаващи политики

Раздел Б 1 Развитие на училище за всички

Раздел Б 2 Организиране на подкрепа за многообразието

Това измерение влияе така, че приобщаването да проникне във всеки училищен план. Политиките насърчават участието на ученици и преподаватели от момента, в който те постъпят в училището, и достигат до всички ученици в района като свеждат до минимум натиска за изолация. Всички политики съдържат ясни стратегии за промяна. Под подкрепа се разбира всяка дейност, която увеличава капацитета на училището да откликва на многообразните нужди на учениците. Всички форми на подкрепа се развиват според приобщаващи принципи и са обединени в единна рамка.

ИЗМЕРЕНИЕ В Развитие на приобщаващи практики

Раздел В 1 Организиране на ученето

Раздел В 2 Мобилизиране на ресурси

Това измерение развива училищни практики, които отразяват приобщаващите политики и култура в училището. Уроците са съобразени така, че да отговорят на многообразните нужди на учениците. Учениците се насърчават да участват активно във всички аспекти на образованието си, като черпят от своите знания и опит извън училище. Учителите идентифицират материални ресурси и ресурси в самите себе си, в учениците, в родителите и в местните общности, които могат да бъдат мобилизирани в подкрепа на ученето и участието.

Преглед на материалите: показатели и въпроси

Ръководството в употреба:

“То е като руска матрьошка - преминаваш през измеренията, разделите, показателите и въпросите и навлизаш все по-дълбоко в това, което се случва във всеки един от аспектите на училището и начините за тяхното усъвършенстване.”

Всеки раздел съдържа между пет и единадесет показатели (виж стр. 47). Това са пожелателни изказвания, спрямо които се съпоставя настоящата училищна уредба, за да бъдат определени и заложени приоритети за развитие. Всеки показател изразява важен аспект от училищния живот, макар че понякога важността на даден въпрос (като етническа принадлежност, пол или наличие на увреждане) е отразено във факта, че този въпрос се съдържа във всички показатели като цяло.

Значението на всеки показател се изяснява чрез серия от въпроси (виж стр. 51-93). Въпросите след всеки показател спомагат за определяне на значението му по начин, който да подтикне училищата към подробен анализ на дадения показател. Тези въпроси насърчават и предизвикват мисленето за определен показател и черпят от съществуващото познание за училището. Те изострят изследването на настоящата ситуация в училището, предоставят допълнителни идеи за дейности за развитие и служат за критерии за оценка на напредъка. Често чак когато хората навлязат в детайлите на въпросите, те виждат практическото значение на *ръководството*. В края на всеки набор от въпроси има място за добавяне на собствени такива. Очаква се учителите във всяко училище да изготвят собствена версия на въпросниците, като пригледят и променят съществуващите въпроси и добавят нови.

Някои показатели и въпроси се отнасят до проблеми, за които училищата споделят отговорностите с общинските власти и РИО. Такива са например достъпа до училищните сгради, оценката на “специалните образователни потребности” на учениците или политиките по приема. Надяваме се училищата, общинските власти и РИО да работят съвместно за изготвянето на планове за достъпност на сградите, процеса на оценка на “специалните образователни потребности” на учениците и политиките по приема, които да насърчават приема в общообразователното училище на всички ученици от района на училището.

В други случаи, показателите и въпросите могат да не са приложими поради естеството на училището (например професионални гимназии, духовни училища и други).

В някои училища екипите могат да преценят, че не искат да се занимават с даден показател в дадения момент, тъй като той не отговаря на нуждите им. В крайна сметка всяко училище е свободно само да разработва или да адаптира материалите спрямо своите условия и изисквания.

“Използвахме въпросите, разработени по време на обучението ни за работа с *ръководството*, както и опита на другите училища. В основата на нашите въпросници стоеше специфичното за населеното ни място и нашето училище, това, което искахме да проучим и да променим.”

ОУ “Христо Ботев”, село Баховица, община Ловеч.

“Първоначално използвахме обобщените варианти от обучението ни за работа с *ръководството*, за да се види къде сме. В момента се разработват наши, по-конкретни въпроси, от които се надявам да получим и резултатите от досегашната ни работа с *ръководството за управление* на приобщаващите процеси в училище. Решили сме в нашето училище периодично, през няколко месеца, да се попълват въпросници, за да имаме възможност да проследим как се развиват нещата, има ли промяна в мисленето и отношенията, а и по този начин смятаме, че ще получим по-точна оценка за постигнатото.”

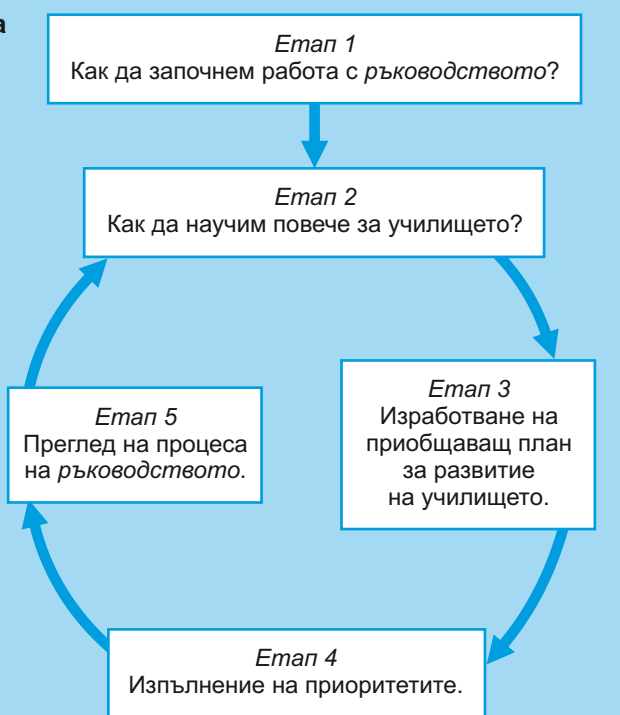
Теменужка Маринова, директор на ОУ “Антон Страшимиров”, с. Бохот, община Плевен

Прилагане на *ръководството* като процес

Ръководството като процес би могло да допринесе за развитието на приобщаването. То включва подробен преглед за самооценка, който черпи от опита на всички хора, свързани с училището. Това не се

отнася до оценка на нечия компетентност, а до намирането на начини за подкрепа на училището и професионалното развитие. В Част 2 подробно е описана една от версиите на този процес. *Ръководството* може да бъде представено, по същия начин, както цикъла на планиране на училищното развитие, с една допълнителна фаза през първата година “Как да започнем работа с *ръководството*?”, по време на която координиращата група се запознава с материалите и начините на използването им (виж фигура 5).

Фигура 5 Прилагане на *ръководството* като процес и цикъл на планиране на училищното развитие

Училищното развитие не трябва да се възприема като механичен процес. То се поражда както от изграждането на отношения между ценностите, емоциите и действията, така и от внимателното осмисляне, анализ и планиране. То е въвличане в действие не само на интелектуалния потенциал на хората, но и на техните сърца.

Ръководството в употреба

Ръководството се използва в голям брой училища в Обединеното кралство и в много други държави. Училищата работят с него най-добре, когато приемат материалите като свои, адаптирайки ги към своите конкретните условия. *Ръководството* се използва и при създаването на образователни политики на национално и местно ниво. Във Великобритания някои от основните понятия на *ръководството* са залегнали в законодателните документи, както и в ръководствата по приобщаване на националната учебна програма. Освен английската версия, която се използва във Великобритания, Австралия и Нова Зеландия, *ръководството* е преведено на почти тридесет чужди езика. В България *Ръководство за управление на приобщаващите процеси в училище* се използва към настоящия момент от 36 общообразователни училища в областите София, Ловеч, Плевен, Русе, Разград, Велико Търново, Габрово и Шумен.

Ръководството в употреба:

“То прави промени, които са от полза за всички ученици, като влияе върху мненията и информираността, относно истинските измерения на приобщаването.”

Какво се опитват да постигнат училищата?

Много учители споделят, че трябва да се полагат изключително много усилия, за да се намали натиска, който се поражда от съществуващи политики, насърчаващи конкуренцията между отделните училища, за неприемане на някои ученици. Тази конкуренция води до стесняване на гледната точка спрямо успехите на учениците. Много от пречките пред ученето и участието се коренят в контекст, върху който училищата почти нямат контрол. Най-силните затруднения пред успеваемостта остават онези, които са свързани с бедността и проблемите, произтичащи от нея. Независимо от това, училищата могат да се променят и се променят. Те могат радикално да въздействат върху начина, по който учениците и учителите възприемат процеса на образование, като развиват култури, в които всеки бива зачитан и ценен и където политиките и практиките подкрепят всички ученици в процеса на учение, да участват заедно с другите и да имат високи постижения. Много училища при различни обстоятелства смятат, че *ръководството* е много полезно, тъй като им дава възможност да имат известна степен на контрол върху собственото си развитие като приобщаващо училище, да анализират това, което правят, да определят политиките за промяна и да ги прилагат на практика.

ЧАСТ 2

ПРИЛАГАНЕ НА РЪКОВОДСТВОТО КАТО ПРОЦЕС

Преглед

<i>Етап 1</i> Как да започнем работа с ръководството	• 15
<i>Етап 2</i> Как да научим повече за училището	• 23
<i>Етап 3</i> Изработване на приобщаващ план за развитие на училището.	• 32
<i>Етап 4</i> Изпълнение на приоритетите	• 34
<i>Етап 5</i> Преглед на процеса на ръководството	• 40

ЧАСТ 2

ПРИЛАГАНЕ НА РЪКОВОДСТВОТО КАТО ПРОЦЕС

Преглед

Процесът на прилагане на *ръководството* започва още при първото прочитане на материалите. Той надгражда над знанията на всички членове на училищната общност и се адаптира към конкретните обстоятелства в училището. По този начин той насърчава цялото училище да се почувства отговорно за процеса. Ако искаме подобренията в училището да са устойчиви, то тогава материалите трябва да са принадлежност на екипа, общинските власти, РИО, родителите и учениците. Те трябва да се внедрят в културата на училището.

Етапите на *ръководството* са представени във фигура 6 и са описани подробно на следващите страници. Ако искаме да вплетем дейностите от *ръководството* в плана за развитие на училището, трябва да завършим етапи 1, 2 и 3 доста преди края на плановата година, така че приоритетите да влязат в плана за развитие на училището за следващата година.

Фигура 6 Ръководството като процес

Етап 1 Как да започнем работа с *ръководството*?

Сформиране на координираща група.
Преглед на подхода към развитие на училището.
Повишаване на информираността относно *ръководството*.
Изследване на съществуващите знания, използвайки понятията и рамката за преглед.
Задълбочаване на проучването, използвайки показатели и въпроси.
Подготовка за работа с други групи.

Етап 2 Как да научим повече за училището ?

Проучване на познанията на персонала и училищното ръководство.
Проучване на познанията на учениците.
Проучване на познанията на родителите и членовете на местните общности.
Определяне на приоритети за развитие.

Етап 3 Изработване на приобщаващ план за развитие на училището.

Вграждане на рамката на *ръководството* в плана за развитие на училището.
Вграждане на приоритетите на *ръководството* в плана за развитие на училището.

Етап 4 Изпълнение на приоритетите (продължаваща дейност).

Прилагане на приоритетите на практика.
Устойчивост на развитието.
Документиране на напредъка.

Етап 5 Преглед на процеса на *ръководството* (постоянно).

Оценяване на новите постижения.
Преглед на работата с *ръководството*.
Продължаване на работата с *ръководството*.

Училищата имат различни подходи към училищното планиране. Някои имат тригодишни планове, докато други планират за пет години напред. Някои си правят подробни планове за следващата година, други само за един срок напред.

Прилагането на *ръководството* не включва само внимателното

планиране, а постепенен процес на идентифициране и прилагане на приоритетите за промяна. Развитието на училището винаги е по-сложно от това. Работата по *ръководството*, свързана с промени в ценностите, може да насърчи учителите и учениците да адаптират културите, политиките и практиките, което е много по-непредвидимо, отколкото, ако се работи по някакъв определен и вече припознат приоритет. Това може да включва големи промени в начина, по който преподавателите работят помежду си, или по-малки промени в начина, по който определени членове на персонала взаимодействат с децата.

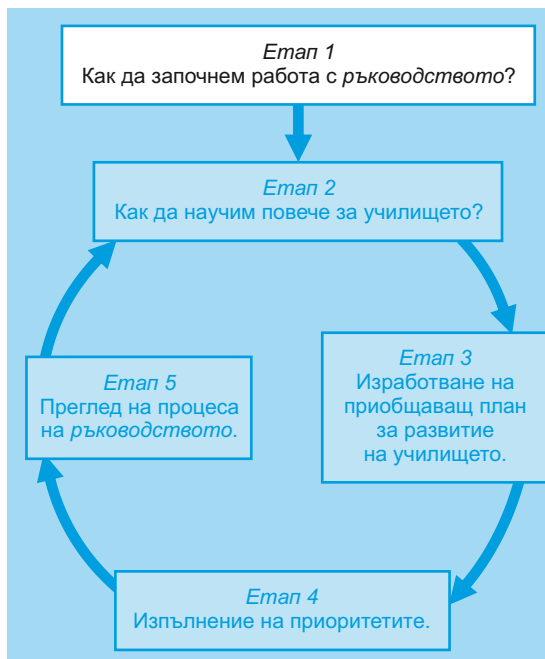
При изследването на училищните култури, политики и практики могат да се появят възможности за приобщаващо развитие, които преди не са били забелязвани. Учителите могат да открият, че в някои отношения училището е по-малко приобщаващо, отколкото са си мислили. Това ще се балансира с откриването на ресурси в подкрепа на ученето и участието у тях, учениците, родителите и местните общности.

Макар че *ръководството* може да се използва от училищата в самостоятелна работа, много от тях не биха отказали външна подкрепа, особено в по-ранните етапи. Работна среща с ключови хора в училището, водена от някой, който вече е запознат с *ръководството*, може да подпомогне започването на процеса.

Етап 1

Как да започнем работа с ръководството?

- **Сформиране на координираща група.**
- **Преглед на подхода към развитие на училището.**
- **Повишаване на информираността относно ръководството.**
- **Изследване на съществуващите знания, използвайки понятията и рамката за преглед.**
- **Задълбочаване на проучването, използвайки показатели и въпроси.**
- **Подготовка за работа с други групи.**

Първият етап на прилагане на *ръководството* започва със формирането на координираща група, която отразява и представлява училището. Групата прави преглед на подхода към училищното развитие и свързва работата по *ръководството* с действащата уредба. Членовете на групата повишават информираността в училището по отношение на *“Ръководството за управление на приобщаващите процеси в училище”*, запознават своите колеги с процеса на въвеждането му, информират се за материалите, които са необходими и се подготвят да ги използват за преглед на училищния живот с помощта на колегите си, учениците, родителите и местните власти. Този етап може да бъде приключен за половин учебен срок.

Етап 1 включва набор от 12 дейности, които да структурират и подкрепят работата на координиращата група. За целта членовете на координиращата група трябва да са се запознали с част 1 от *ръководството*. За всяка дейност групата трябва да си е определила точно време за изпълнението ѝ и да е определила отговорник или отговорници (по-малка група не повече от 4 души). Тези дейности могат да се използват и в работни срещи с групи учители и други специалисти, за да бъдат те запознати с материалите и да им се помогне да решат как ще ги използват.

Сформиране на координираща група.

Ако *ръководството* цели да подпомогне училищното развитие, то директорът и другите ръководни лица трябва активно да участват в процеса. Работата може да се инициира от съществуващия екип за планиране на училищното развитие. Като членове на този екип трябва да бъдат включени ресурсният учител и помощник - учителят, който подпомага учениците, които недостатъчно владеят български език. Важно е групата да отразява половия и етнически състав на училището и може да включва представител на непедагогическия персонал, родителите, учениците, представители на общинските власти или РИО. Могат да бъдат привлечени и нови хора в процеса на работа. Тъй като училищата варират значително по отношение големината си, броя и етническия състав на учениците, съставът и големината на координиращата група също може да варира.

Материалите трябва да са достъпни за всички членове на групата. Училищата се насърчават да фотокопират материалите за използване в училище. Всеки член на координиращата група трябва да има собствен набор от материали. Те трябва да съдържат допълнителни

показатели и въпроси, анализи на консултациите с други групи в училището и презентации.

Привличане на критичен приятел.

Координиращите групи често смятат за полезно да привлечат “критичен” приятел. Това трябва да бъде някой външен на училището човек, който познава училището добре и го подкрепя, но може да оспорва някои от решенията и е ангажиран да помогне на групата и училището да доведат работата докрай. Той/тя трябва да се ползва с доверието на групата и училището и да уважава деликатното естество на някои от дискусиите, в които той/тя ще участва. Това може да е човек, който вече познава *ръководството* и който може да помогне с детайлно изследване на училището и събирането и анализа на мненията на учителите, общинските власти, РИО, родителите и учениците.

Хората, които са изпълнявали ролята на критичен приятел, са били учители от други училища, педагогически съветници, училищни психолози и универзитетски преподаватели. Някои училища избраха възможността, предложена в *ръководството*, да установят по-тесни връзки помежду си, като ресурсният учител или педагогическият съветник в едното училище бе критичен приятел в другото.

Критичният приятел може да бъде от полза като гарантира, че училището не отбягва решаването на спорни въпроси. Всички членове на групата трябва да имат възможността внимателно да оспорват мнението на колегите си, като искат от тях да предоставят доказателства за своите мнения и заключения относно училището.

“За критичен приятел се спряхме на педагогическия съветник, който изпълнява тази функция в три училища, работещи по *Индекса за приобщаване*”.

ОУ “Христо Ботев” с. Баховица, община Ловеч
“За критичен приятел на нашата координираща група поканихме експерт от РИО - Шумен. Той е посещавал нееднократно училището, сам е бил инициатор на съвместни дейности. Има много широки познания и интереси. Ще ни е полезен, тъй като ще изказва свободно мнението си, необременен от взаимоотношенията ни, ако е член на колектива.”

ОУ “Св. Св. Кирил и Методий”, с. Царев Брод, община Шумен
“Нашият критичен приятел е от Отдела за закрила на детето в Тетевен.”

ОУ “Георги Бенковски”, с. Черни Вит, община Тетевен
“За критичен приятел избрахме родител на ученик от нашето училище. Тя е журналист. Има активна гражданска позиция. Участва със свои предложения и конкретни действия в училищния живот. Чрез нея използваме възможността да популяризираме дейностите по работата ни с *ръководството за приобщаване*.”

ОУ “Димитър Благоев”, град Шумен
“За критичен приятел избрахме ученическият съвет, който функционира в училище. Те са нашата връзка с останалите ученици и очакваме както искрена и реална оценка, така и свежи и интересни идеи.”

СОУ “Св.Климент Охридски”, град Ловеч

Да се погрижим да работим приобщаващо

Координиращата група трябва да стане модел за приобщаваща практика в училището, като работи в сътрудничество и гарантира, че всеки бива изслушван внимателно, независимо от своя пол, произход или социален статус, както и че никой не доминира дискусията. Членовете на групата трябва да чувстват, че могат да си имат взаимно доверие и че могат да говорят свободно и поверително. Всеки член на групата трябва да предложи мнението си по начин, който приканва към диалог. Различията в мненията трябва да бъдат приветствани като ресурс, който да придвижва мисленето на групата напред.

Преглед на подхода към развитието на училището

Работата с *ръководството* предоставя възможност да се направи преглед на начина, по който училището се развива. Училищата се различават много в подхода си към планиране на развитието. Някои включват широка група хора, които работят заедно по относително систематизиран начин, както е описано тук. В други училища малка група хора изработват писмен документ, който е изготвен според изискванията на инспектората. Използването на *ръководството* може да помогне при всякакви подходи към планирането.

Най-вероятно ще има различни дейности за училищно развитие в допълнение към онези, съдържащи се в официалния план за развитие на училището. Те могат да са инициирани от училището или да са отговор на местна или национална инициатива.

Дейност 1 Преглед на дейностите по планиране на развитието на училището (препоръчително времетраене 1 час)

Членовете на координиращата група могат да използват следните въпроси, за да структурират подхода към планиране на училищните дейности:

- Как е изготвен планът за развитие на училището?
- Какво е съдържанието на плана?
- Как се прилага той?
- Какви други дейности се провеждат?
- Как са координирани те?
- Как могат да се подобрят процеса на планиране и съдържанието на плана?

Повишаване на информираността относно ръководството

Преди да се вземат конкретните планови решения, важно е членовете на по-широката училищна общност да са информирани относно същността на *ръководството*. Сесията за повишаване на информираността по отношение на *ръководството* за управление на приобщаващите процеси в училище за приобщаване може да включва външен на училището човек, който е запознат с идеите и спецификата на това *ръководство* или да бъде ръководена от член на екипа, който е ръководител на координиращата група и познава материалите от *ръководството*.

Изследване на съществуващите знания, използвайки понятията и рамката за преглед

Членовете на координиращата група трябва да изработят общо мнение относно *ръководството*, преди да го представят на останалите. Могат да започнат със споделяне на това, което те знаят, използвайки понятията на *ръководството* и рамката на прегледа, преди да обмислят допълнителните въпроси, които се повдигат от показателите и поставените вече въпроси. Дейности 2, 3, 4 могат да помогнат да се структурира подхода при проучване на съществуващите знания като обхваща едно заседание или серия от заседания. Групата не трябва да забравя, че на този етап всички идеи за развитие трябва да се разглеждат като условни, докато не бъдат взети под внимание всички гледни точки в училището.

Преглед на материалите: показатели и въпроси

Дейност 2 Какво е приобщаване? (30 минути)

Координиращата група трябва да сподели възгледите си относно приобщаването:

- До каква степен приобщаването трябва да се свързва с “децата със специални образователни потребности”?
- До каква степен приобщаването се идентифицира с ученици, чието поведение се смята за проблематично?

След това трябва да се разгледа отново фигура 1, Приобщаването в образованието, стр. 7 (идеите на фигура 1 резюмират подхода към приобщаването в *ръководството*) и всеки елемент трябва накратко да бъде дискутиран като всеки изкаже своето мнение. От собствен опит смятаме, че не е добра идея да се отделя прекалено много време на този етап. Дискусиите относно приобщаването често разкриват установени лични убеждения. Малко е вероятно всички да са единодушни относно всички аспекти на мнението за приобщаването в *ръководството*. Трябва да има съгласие по отношение на това, че процесът на приобщаване се занимава с всички ученици, които срещат затруднения пред ученето и участието по каквито и да било причини, както и че води след себе си промени в културите, политиките и практиките в училищата. Но извън този широк консенсус, изглаждането на по-дълбоките различия може да отнеме доста време. Хората, които ползват *ръководството*, са открили, че те преосмислят и променят гледната си точка спрямо приобщаването в процеса на работа.

Дейност 3 *Бариири и ресурси (20 минути)*

Координиращата група трябва да си припомни описанието на измеренията и разделите на фигура 4, стр. 8. Те могат да използват тези заглавия, за да структурират мисленето си относно затрудненията и ресурсите, докато отговорят на следните въпроси:

- Какви пречки пред ученето и участието се пораждат от културите, политиките и практиките в училището?
- Кой има затруднения с ученето и участието в училище?
- Какви ресурси могат да се мобилизират в подкрепа на ученето и участието, както и за развитие на културите, политиките и практиките в училището?

Дейност 4 *Какво е това “подкрепа”? (20 минути)*

Широкото понятие за подкрепа бе въведено в част 1 и бе формулирано като “всички дейности, които увеличават капацитета на училището да откликва на многообразието от ученици”. Координиращата група може да обмисли следните въпроси:

- Кои дейности в училището се смятат за подкрепа?
- Какви изводи могат да направят за своята работа учителите, имайки предвид определението на ръководството за “подкрепа”?
- Как определението на понятието “подкрепа” ще повлияе на координирането на работата с ръководството?

Задълбочаване на проучването, използвайки показателите и въпросите

Координиращата група трябва да се запознае с показателите и въпросите и с това как те могат да се използват за изследване на културите, политиките и практиките в училището. Използването на показателите и въпросите надгражда над вече познатото и насърчава подробното изследване на училището, като насочва вниманието към въпроси, които преди това не са били разглеждани.

Дейност 5 *Използване на показателите за установяване на възможни проблематични сфери (25 минути)*

Целта на тази дейност е да се установят проблематичните сфери, които вероятно ще трябва да се разгледат по-внимателно. Списъкът от показатели е на страници 43-45. Те могат да се разгледат или под формата на въпросник (въпросник 1, стр. 90-91), или като се използват карти, на всяка от които е написан по един показател. Въпросниците могат да се попълват индивидуално и след това да се сравняват отговорите с тези на другите от групата, така че да се обсъдят различията. Друг начин е като групата сортира картите в четири купчини според това доколко точно те описват училището. На всеки от показателите се отговаря по един от четирите начина: “напълно съм съгласен/на”, “съгласен/на съм до известна степен”, “не съм съгласен/на” или “имам нужда от още информация”. В началото картите се групират в купчини със същите имена. “Имам нужда от още информация” се избира, когато значението на показателя е неясно или нямаме достатъчно информация, за да вземем решение. Значението на определен показател може да се изясни, като се потърси той в част 3 и се разгледат въпросите, свързани с него.

В края на въпросника е оставено място за записване на не повече от 5 приоритета за развитие. Попълването на въпросника или изпълнението на задачата за сортиране, описани по-горе, се правят с цел да се фокусира вниманието върху определени аспекти от училището, за да бъдат изведени приоритети за действие. Ако се използват въпросниците, е важно да се запомни, че трябва да се сравняват идентифицираните приоритети, а не целият въпросник. Детайлният анализ на въпросниците и съставянето на графики, таблици и диаграми може да отнеме прекалено много време и да забави започването на работата по промяна и развитие на училището. Групата трябва да споделя и дискутира своите условни приоритети.

Тази дейност предоставя също така възможност да се обмисли ценността на използването на въпросници. Всички показатели са формулирани така, че съгласието с тях да означава положителна оценка на училището. Това може да насърчи хората да представят училището като по-приобщаващо, отколкото то всъщност е. Групата трябва да има предвид тази възможност и да поиска един от друг доказателства за такива мнения.

Дейност 6 Обсъждане на доказателствата (20 минути)

Групата трябва да се обедини около показател, по който всички смятат, че училището се представя добре и около друг, по който смятат, че има още много работа. Във всеки един от случаите те трябва да предоставят доказателства в подкрепа на мнението си, като имат предвид следното:

- Каква е степента на съгласие по този показател?
- Какви са доказателствата в подкрепа на мненията по този показател?
- Какви са доказателствата, че други показатели в същото или други измерения подкрепят това мнение?
- Каква допълнителна информация може да бъде полезна?

Дейност 7 Съвръзване на показателите и въпросите: култури, политики и практики (35 минути)

При използването на материалите за преглед в *ръководството*, показателите винаги трябва да се свързват с въпросите, които определят тяхното значение. Членовете на групата работят по двойки, за да изберат показател във всяко от трите измерения, по който може да се работи за подобрение, и друг, по който смятат, че училището се представя добре. Тук трябва да се включи също така показателят, който е установен от групата по време на Дейност 6. След това се разглеждат въпросите под показателите. Макар че по стилистични причини всеки въпрос е затворен, т.е. изисква отговор с да/не, те трябва да се разглеждат като въпроси от рода “до каква степен”. Могат да се дават същия набор от отговори каквито се използваха при показателите: “напълно съм съгласен/на”, “съгласен/на съм до

известна степен”, “не съм съгласен/на” или “имам нужда от още информация”.

Подбраните показатели и другите въпроси трябва да се разглеждат, като се има предвид следните въпроси:

- Колко подходящи са въпросите?
- Какви въпроси трябва да се добавят?
- Какви нови сфери за развитие предлагат въпросите?

Насърчава се активната работа с въпросите, тяхната промяна и добавянето на нови такива, за да се обвържат с конкретните обстоятелства в училището.

Дейност 8 Преглед на всички показатели и въпроси (1 час)

Тази дейност може да се извърши между заседанията на групата. Членовете на координиращата група трябва да работят индивидуално и да прочетат всички показатели и въпроси. Целта е да се запознаят с материалите, а не да се прави пълно проучване на училището. Те трябва да отговорят на всеки въпрос, като отбелязват възникнали проблеми и където е подходящо, да предлагат нови въпроси. Тогава те трябва да споделят какво са научили. Понякога въпросите предлагат аспект на училището, който лесно може да се промени, други въпроси насочват мисленето към дълбоки и широкообхватни промени, които трябва да станат факт.

Дейност 9 Подбор на приоритетите и планиране на промените (30 минути)

Когато се избере приоритет от едно измерение, логично е да се налагат промени и в другите измерения, които да подкрепят развитието. Например, ако разработването на стратегия за борба с тормоза на ученици от техни връстници се приеме за приоритет в работа от измерение Б, то това трябва да се обвърже с показателите за взаимоотношенията в измерение А. Групата трябва да избере показател, по който се налага да има промяна и след това да обмисли следното:

- Какви промени трябва да има в другите измерения, за да бъде подкрепен напредъкът по подбрения показател?
- Как да се използват въпросите за по-нататъшно проучване на избраните проблеми?
- Как напредъкът по дадения показател да бъде подкрепен?

Дейност 10 Как да ползваме анкетните карти с обобщените материали (20 минути)

В Част 4, стр. 89 има анкетни карти с кратка версия на материалите, така че координиращата група може да ги ползва, за да документира своите приоритети за разработка. Ако искаме всички измерения и раздели на *ръководството* да са добре подкрепени с действия, промени ще трябва да се случват във всяко едно от тях. Приоритетът трябва да се оформи, що се отнася до показател или група от показатели, въпрос или група въпроси, или до проблем, който е важен за училището, но не е покрит в показателите и въпросите в *ръководството*.

Дейност 11 Обобщаване на работата на групата (20 минути)

Членовете на групата могат да обмислят до каква степен разглеждането на показателите и въпросите би помогнало за научаването на нещо ново, относно съществуващите култури, политики и практики в училището, които са изследвани в дейности 2, 3 и 4. Във връзка с това те могат да разгледат следните въпроси:

- Какво се прави в училището за превъзможване на пречките пред ученето и участието?
- Какво трябва да бъде разработено по-нататък?
- Какво трябва да бъде изследвано в повече подробности?
- Какви нови инициативи са нужни?

Дейност 12 Установяване и преодоляване на пречките с помощта на ръководството (20 минути)

След подробен преглед на материалите, групата ще има идеи как *ръководството* да бъде представено по най-добър начин в училището и какви проблеми могат да се появят. Трябва да се обмислят следните въпроси:

- С какви затруднения могат да се сблъскат при въвеждане на *ръководството* в училището?
- Как те могат да бъдат преодоляни?
- Какъв е най-добрият начин да се представи *ръководството*?

Подготовка за работа със заинтересованите страни/ групи

Координиращата група трябва да прочете и обсъди напътствията за фази 2, 3 и 4, преди да започне работата с останалите заинтересовани

Гимназия Тетмор - практическа страна на Индекса за приобщаване

В гимназия “Тетмор” *индексът* е основен документ за справки. Той се използва по разнообразни начини за преглед и оценка на това, което се прави, за планиране на следващите стъпки и за усвояване на приобщаващ подход към новите инициативи. За да се структурира обсъждането относно повишаване на постиженията в училище, екипът, който отговаря за плана за развитие, използва въпросите, свързани с показател А.2.1. “Има високи очаквания към всички ученици”. *Ръководството* влиза в употреба и при преразглеждане на училищната програма за заниманията на открито. Тези дейности биват поети от група, която включва класен ръководител, заместник-директор и отговорника по учебната дейност - по този начин бе ясно, че процесът се ръководи от представители на цялото училище, а не само от един отговорник.

Ръководството помогна за пораждаване на обсъждания за развитие на по-добри работни взаимоотношения между ресурсните учители и другите учители. Ресурсните учители получиха възможност да разкажат подробно за работата си, което доведе до по-добро сътрудничество в планирането и заниманията в клас с останалите учители. В училището има много ученици с увреждания и индексът помогна на училищния персонал да възприеме приобщаването в едни по широки граници, в които всеки един член на персонала носи отговорност за всички ученици. За да бъде подпомогнат този процес, беше разработена нова система - “пурпурна папка”, която се дава на всеки един член от училищния екип и която предоставя информация за обучението на всички ученици в училището.

В резултат от работата с *ръководството* беше разработена специална учебна програма, която да подпомогне обучението на ученици, чийто майчин език не е българският. Подобрения бяха направени и във включването на ученици с физически увреждания в спортните празници, които се организират в училището. Това се оказа много по-успешно начинание, отколкото в края на спортния ден учениците с увреждания да участват в отделно състезание за учениците с физически увреждания.

В резултат на работата с *индекса*, организаторите на училищните екскурзии започнаха да поемат отговорността за включване в тях на деца с увреждания, а не я прехвърляха на класните ръководители или родителите. Една от екскурзиите бе посещение на бряг на река,

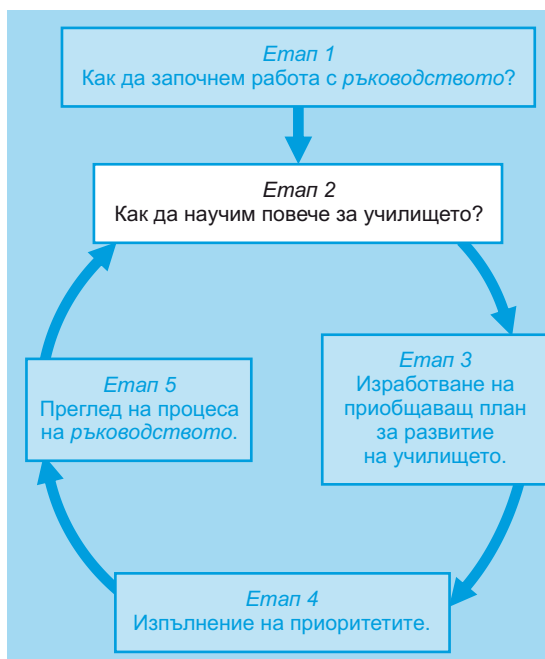
който не е достъпен за инвалидни колички. Тази екскурзия бе заменена от посещение на ферма, която отговаряше на същите изисквания на учебната програма, но предоставяше достъп за колички. При организирането на една екскурзия в чужбина, учителят, който отговаряше за организацията, проведе цялата комуникация с шофьора, с родителите на децата с и без увреждания, и като резултат трима ученици с увреждания заминаха.

Индексът помогна и за подобряване на координацията и общуването на професионалистите, които посещават училището във връзка с работата с ученици, които са определени като "аутисти" или деца "в аутистичния спектър". Бе сформирана работна група от различни професионалисти - психолог, логопед, специалист по поведенчески проблеми и социален работник. Тази група имаше значително въздействие върху успешната работа в училището. Групата осъществи контакт с родителите и заедно с тях подготви доклад за начините за съвместна работа.

Етап 2

Как да научим повече за училището

- Проучване на познанията на персонала и училищното ръководство.
- Проучване на познанията на учениците.
- Проучване на познанията на родителите и членовете на местните общности.
- Решаване какви да са приоритетите за развитие.

Координиращата група използва знанията си за работа с *ръководството*, за да започне работата с останалия персонал на училището, с родителите и с другите заинтересовани членове на общността. Тя обсъжда резултатите от консултациите и инициира допълнителни анкети, необходими за завършване на проучването. Групата договаря приоритети за развитие заедно с останалите членове от екипа на училището.

Този етап, както и всички други дейности по *ръководството*, е различен за различните училища. Координиращата група отговаря за това да намери най-добрия и подходящ начин за осъществяване на процеса.

Проучване на познанията на персонала и училищното ръководство

Групата следва същите действия, както и в Етап 1 извлича съществуващото знание като използва ключовите понятия и рамката за преглед. След това работи с показателите и въпросите за установяване на приоритетите за развитие като гради над съществуващите опит и знания.

Ръководството в употреба:

“То предизвика дискусия, която иначе нямаше да се състои.”

Подходът към събирането на информация за училището се повлиява от големината и вида на училището - начално или средно. В едно голямо училище може да е неосъществимо да се работи с всички членове на преподавателския състав с изключение на първата сесия за запознаване с *ръководството*. Работата по процеса може да се води по класове или випуски, като член на координиращата група осъществява връзка помежду им. Различните групи ще трябва да се събират за обсъждане на различни въпроси.

Всички мнения, изразени по време на консултациите, трябва да се използват като възможности за дебати и по-нататъшни проучвания. Ще се наложи да се търсят различни възможности за събирането на информация, така че онези, които нямат възможност да присъстват на срещите или нямат желание да говорят пред голяма група, да могат да

изкажат мнението си. Например, координиращата група може да проведе отделни дискусии за помощник-учителите, за учителите от начален етап, за по-неопитните учители, или пък могат да бъдат насърчени индивидуални отговори на показателите и въпросите, които да бъдат предадени отделно.

Организиране на ден на училищния персонал

Денят на училищния персонал, когато преподаватели, педагогически персонал и ръководство могат да работят заедно, е един от начините да започне събирането на информация. Ако той се организира добре, преподавателите ще почувстват ползата от приобщаващото преживяване и ще се запалят да насърчават приобщаването в училище. Описание на такова мероприятие е дадено на фигура 7, като се повтарят дейности от етап 1. В общата работа могат да се включат повече от едно училище, особено ако някое от училищата вече е започнало да работи с *ръководството*.

Преди този ден е нужно да се направи подбор и подготовка на дейностите. Трябва да се вземе решение относно начините, по които да се изследват показателите, и дали да се направят копия на анкетата с показателите. Мненията, изразени от различни групи, ще трябва да се записват, а анкетните карти с обобщените материали - да се съберат.

Координиращата група ще прецени от собствен опит от работата с материалите колко време ще е нужно на другите за завършване на задачите. Те трябва да ръководят колегите си в изпълнението на дейностите и фокусирането върху тях.

Някои хора се чувстват претрупани от материалите, докато се запознават с тях, тъй като си мислят, че от тях се очаква да променят веднага всичко в училището. Трябва да се подчертае, че целта на този преглед е да се подберат приоритети за развитие, а не да се правят промени на едро.

Фигура 7 Ден на училищния персонал: проучване на ученето и участието в училище

- 9:30 - 10:00 **Въведение в ръководството** (участва целия персонал)
- 10:00 - 11:00 **Работа с основните понятия и рамката за преглед за споделяне на съществуващите знания - дейност 3** (работа в малки групи)
- 11:00 - 11:30 *Почивка с кафе/чай*
- 11:30 - 12:30 **Работа с показатели - дейности 5 и 6** (работа в малки групи)
- 12:30 - 13:30 *Обяд*
- 13:30 - 14:30 **Работа с показателите и въпросите - дейност 7 и започване на дейност 8 продължава след този ден** (работа в малки групи)
- 14:30 - 15:30 **Споделяне на идеи относно сферите на развитие и понататъшното проучване - дейности 9 и 10** (работа по групи, а след това всички заедно)
- 15:30 - 15:45 **Следващи стъпки в процеса** (сесията се води от координиращата група)
- 15:45 *Почивка с кафе/чай*

Условни сфери за развитие и по-нататъшно проучване

Когато хората започнат работа с показателите и въпросите, те могат да идентифицират конкретни сфери, за които смятат, че развитието е наложително. Може да се окаже, че има сфери, за които е нужно допълнително проучване, преди да се вземе решение за действия. Може да има проблеми, по които трябва да се стигне до общо съгласие за започване на незабавна работа. Но някои от приоритетите ще се очертаят, само когато информацията от различните групи се събере заедно и когато консултациите бъдат завършени.

Планиране на следващите стъпки

В края на този ден председателят на координиращата група трябва да обясни какво ще се случи със събраната информация и изразените мнения. Координиращата група трябва да завърши събирането на информацията от преподавателите и ръководството и да я обобщи. Могат да се установят сфери, за които е нужна повече информация от ученици, родители и други членове на общността. Групата трябва да планира как ще събира мненията от онези, които нямат възможност да присъстват.

Проучване на познанията на учениците

Ръководството в употреба:

"Дискусията, която се проведе с родителите и децата, във връзка с измеренията и показателите, даде материал за най-задълбочената работа по ръководството"

Училищата, които използват *ръководството*, разбират, че консултациите с учениците могат да бъдат особено полезни за откриване на затрудненията и ресурсите за справяне с тях. Събирането на информацията относно училището, като се ползва *ръководството*, може да бъде "вплетено" в учебната програма, например в работата по чуждоезиково обучение, в търсенето на доказателства по точните науки или като един от аспектите на гражданското, здравното и социалното образование.

Всички ученици в училището трябва да имат възможност да участват по някакъв начин в проучването, макар че най-вероятно само някои от тях ще могат да бъдат въввлечени в детайлни дискусии. Въпросниците могат да бъдат полезни за събирането на информацията от учениците, но те са най-полезни при употреба в група за насърчаване на дискусии. В Част 4 е предоставен опростен и кратък списък с показатели (Въпросник 2), към който могат да се добавят специфичните въпроси на училището. Те трябва да включват мнения, които преподавателите определят като мнения на ученици и които трябва да се изпробват, като гледната точка за изучаване на езици, различни от българския език, или опасностите на игрището. Част 4 също съдържа въпросници, които са били използвани в начални и средни училища (Въпросници 3 и 4).

Учениците могат да се нуждаят от помощ при отговаряне на въпросите. С по-малките деца е най-добре да се прочете въпросът и да се помогне на онези, които имат трудности с езика или инструкциите или със записване на приоритетите в края на въпросника. Учениците могат да се нуждаят от насърчаване, за да изразят обмислено и откровено мнение, а не да дадат отговор, който да се хареса на учителите и другите ученици.

"Преди да направим официалните анкети, изготвихме пробни въпросници, които разпространихме сред по-малките ученици и тези от различни етноси, за да установим дали езикът на анкетите е достъпен и разбираем за децата. В резултат на това се наложи опростяване и промени в някои въпроси."

СОУ "Христо Ботев", гр. Кубрат

Ръководството в употреба:

“Спряхме да гадаем какво искат нашите родители и започнахме да ги питаме какво всъщност мислят. Някои от нашите предположения се оказаха абсолютно нереални.”

Консултациите с родители и с други членове на местните общности могат да помогнат за подобряване на общуването между училищата и семействата на учениците. Въпросниците могат да съдържат съкратен списък показатели със специфични допълнителни въпроси. В Част 4 (въпросник 5) е предоставен примерен въпросник за родители, използван в едно училище. Въпросникът може да се изготви в сътрудничество с родителите. Членовете на училищното настоятелство, могат да помогнат в организирането на консултативни групи с родители. В едно училище в Англия член на координиращата група организира превод на въпросите за онези родители, които не владеят добре официалния език и действа дефакто като преводач в дискуссионните групи. Другите училища могат да се възползват от превода на въпросниците. Координиращата група може да обмисли среща с родителите извън училище, ако смята, че така ще се отзоват повече родители. Могат да се предоставят различни възможности за участие.

Групите могат да започнат с отговор на следните въпроси:

- Какво би помогнало за подобряване ученето на вашето дете/ деца в това училище?
- Какво може да се направи, за да бъде детето/ децата Ви по-щастливи в училище?
- Какво бихте искали да промените най-много в това училище?

Като следваща стъпка след дискусията може да се изготви анкета или тя да бъде използвана за допитване до тези родители, които не са имали възможност да участват в обсъжданията.

Освен работата с родителите, от полза би могло да бъде да се потърсят и други мнения от общностите в и около училището. Учениците могат да не отразяват състава на населението в този район, що се отнася до етническа принадлежност, увреждания или социален статус. Мненията на членовете на общността могат да помогнат на училището в неговите усилия да стане по-представително.

В “ОУ “Христо Ботев”, село Баховица, община Ловеч, се оформи идеята за създаване на “въпросник за жителите на селото”.

Изградихме координираща група, в която включихме освен директора на училището и двама учители, представител на родителите от ромски произход, секретаря на читалището в селото и ученик. Определихме комисии, които да изработят въпросите към учениците, родителите, непедагогическия персонал, учителите и обществеността на селото, като се съобразяват със специфичните проблеми на населеното място и училището.

Защо разработихме въпросник за общността в селото? Изходихме от нагласите на обществото и от изразените мнения по медиите, че повечето хора не приемат извършващите се в училището промени, стоят далече от тях и че за всичко са виновни единствено училището и учителите. Искахме да видим нагласите на обществеността в село Баховица към училището, дали се различават от така изразените, какво е нужно да променим и как да работи наистина училището в бъдеще, за да оцелеем като училище и да бъде наистина то привлекателно място за младите хора от селото.

Нашето училище винаги е било средище на културния живот в селото и в продължение на 125 години е определяло облика на населеното място. За това са допринасяли и активно включващите се в живота на училището колективи на кметството, читалището,

земеделската производителна кооперация, предприятията на територията на селото и други организации.

Именно с цел да активираме и да променим нагласите на обществеността към проблемите на училището решихме да разработим и предложим въпросника.

Разпространяването на въпросниците се осъществи от т. нар. Обществен съвет в помощ на кмета на селото. Населеното място е разделено на 7 района и за всеки един от тях е определен обществен съветник. В продължение на седмица хората, имащи активно участие в обществения живот, се запознаваха и отговаряха на въпросите. С помощта на кмета въпросниците бяха събрани и предадени на координиращата група, която обработи и анализира всяка анкета поотделно и обобщи всички резултати.

Кметството на село Баховица винаги е откликвало и откликва на проблемите на училището. То участва в инициативи и мероприятия, организирани от учебното заведение. Кметът е чест гост в училището, по негова инициатива са организирани много срещи и са решени много проблеми. Негова беше и идеята Общественият съвет да разпространи изготвените за обществеността анкети.

От анализа на въпросниците за обществеността е видно, че хората от селото имат положително отношение към проблемите на училището, учителския колектив и учебно-възпитателната работа като цяло, не им е безразлична съдбата на местното училище и с такава цел са и отправените предложения, а именно училището да е привлекателен център за децата от село Баховица.

Ръководството в употреба:

“Ръководството събра членовете на училищната общност. То доведе до дискусии и изразяване на мнения за затрудненията, които се решиха изненадващо лесно.”

Избор на приоритети за развитие

Какво може да се промени в културите, политиките и практиките на училището, за да се засилят ученето и участието?

Анализ на доказателствата

За да се изготвят общи приоритети за развитие, координиращата група трябва да разгледа и анализира приоритетите за развитие, подбрани от всеки един, който е участвал в консултациите. Тази задача трябва да се разпредели, защото може да е необходима усилена работа, особено ако училището е голямо. Може да бъде избран и критичен приятел, който би бил полезен в тази дейност. Училищата могат да потърсят помощ за анализа от други хора като колеги, които работят над защитата на научна степен, педагогически съветници, психолози или университетски преподаватели. Тъй като консултациите отнемат време, мненията на всяка група могат да се сравняват при тяхното постъпване. Първоначално информацията от ученици, родители, учители и помощен персонал трябва да не се смесва. По този начин се виждат и изследват различните гледни точки. Може да се окаже важно да се разгледат мненията на някои подгрупи от учители, като например на началните учители.

Събиране на допълнителна информация

Ръководството в употреба:

“То овластява родителите, учениците и помощния персонал”.

Може да се наложи координиращата група да събира допълнителна информация преди да се финализират приоритетите. Въпросите, за които е необходима допълнителна информация, се установяват по време на консултациите. Например, може да е необходимо да се анализират отсъствията или изпитните резултати на учениците от различните полове и етнически групи. Нуждата от допълнителна информация може да е възникнала по време на консултациите, когато някоя от групите е стигала до въпроси, които трябва да бъдат адресирани до друга група. Например, новоназначените учители могат да бъдат запитани доколко успешно е било тяхното приемане в колектива и въвеждането им в работата. Събирането на допълнителна информация може да се слее с работата, свързана с планиране на училищното развитие. Например, за да се съберат идеи за подобряване на преподаването и ученето (оценката на приоритетите, свързани с измерение В), може да се организират съвместни часове между преподаватели и ресурсния учител. Така те ще имат възможност да наблюдават практиката на другия и биха могли да дадат идеи за нови методи на представяне на материала с цел включване на всички ученици. Това може да доведе до засилване сътрудничеството и подобряване на преподаването.

Изготвяне на списък с приоритети

Финализирането на приоритетите не означава просто да се изберат онези проблеми, които са споменавани най-често по време на консултациите. Координиращата група трябва да направи така, че мненията на групите с по-малко влияние да не бъдат пренебрегнати и гласът на учениците и родителите да бъде отразен в окончателния списък с важни дейности. Приоритетите ще варират по мащаб, време и ресурси за тяхното приложение. Трябва да се запази смесцията от краткосрочни и дългосрочни приоритети.

Ръководството в употреба:

“Работата с ръководството ни даде възможност да преосмислим отношението си към учениците, да споделяме открито проблемите и да търсим пътища и форми да ги разрешим с помощта на родителите и учениците.”

СОУ "Ч. Храбър", гр. Велики Преслав

Рамката на прегледа, която съдържа измеренията и разделите (фигура 8), може да помогне за завършване на този етап. Установяването на приоритети в едно от трите измерения трябва да бъде обвързано с промени в другите две. Координиращата група трябва внимателно да прецени дали приоритетите, представящи всяка една от тези сфери на училищен живот, са били разпознати. Списъкът с важните дейности не трябва да бъде много голям, за да не изисква твърде много ресурси. Когато координиращата група установи сферите в училищния живот, които изискват промяна и развитие, те трябва да договорят с колегите си и ръководството предложението за действие.

Фигура 8 Резюме на приоритетите за развитие

ИЗМЕРЕНИЕ А Създаване на приобщаващи типове култури

Изграждане на общност

Установяване на приобщаващи ценности

ИЗМЕРЕНИЕ Б Изработване на приобщаващи политики

Развитие на училище за всички

Организиране на подкрепа за многообразието

ИЗМЕРЕНИЕ В Развитие на приобщаващи практики

Организиране на ученето

Мобилизиране на ресурси

Фигура 9 Установени приоритети за действие в резултат от работата с ръководството

- Въвеждане на церемония за посрещане на нови ученици и учители и за тяхното напускане.
- Установяване на дейности за развитие на учителите, така че уроците да откликват в по-голяма степен на многообразието от ученици.
- Въвеждане на ясна управленска и кариерна структура за ресурсните учители.
- Подобряване на всички аспекти на достъпа в училище за ученици и възрастни с увреждания.
- Насърчаване на положително отношение към етническото многообразие в преподаването и визуалните материали.
- Интегриране на всички форми на подкрепа в училището.
- Организиране на съвместни обучения за ресурсни и общообразователни учители.
- Развитие на съвместното учене сред учениците.
- Преразглеждане на политиката срещу тормоза сред учениците.
- Подобряване на въвеждащия процес за новите ученици.
- Засилване на участието на учениците във вземането на решения относно училищната политика.
- Подобряване на общуването между училище и родители.
- Подобряване на репутацията на училището сред местните общности.

СОУ "Черноризец Храбър", гр. Велики Преслав:

- Проучване информираността на родителите за организация на училищния живот.
- Включване на родителите от различните етноси в извънкласните дейности на училището.
- Популяризиране на постиженията на учениците от различните етноси.

НУ "Христо Ботев", гр. Левски:

- Подобряване връзката между учители, родители и възпитатели.
- Даване възможност на учениците/децата да изкажат свободно мнението си по отношение на промените в училище.
- Ангажиране на родителите в учебния процес на децата.
- Насърчаване на родителите да споделят с учителите проблемите и постиженията на децата си.

Надграждане над съществуващите силни страни:

“През пролетта на 1997 г. проучване на екип от училище ОУ “Иван Хаджийски”, град Троян, установи, че в общината има много деца с различна степен на интелектуален дефицит, които не посещават учебни заведения и чиито родители не желаят да ги изпратят в помощното училище в гр. Ловеч. Така възникна идеята да разкрием към училището помощна паралелка съгласно съществуващата нормативна база. С решение на педагогическия съвет направихме предложение до общинския съвет и община Троян като финансиращ орган за откриване на такава паралелка. През учебната 1998-1999 г. това стана факт.

Още в самото начало си поставихме три основни цели:

- Създаване на подходяща материална среда.
- Убеждаване на родителите на децата с увреждания, че децата им могат да посещават нашето училище.
- Разяснителна работа сред учителите, останалите ученици и техните родители.

Изхождахме основно от човешкото право на децата с увреждания да се обучават равнопоставено и да им се дадат равни шансове за развитие с останалите деца, да им дадем възможност да израснат в естествената си среда, която да ги стимулира да развият способностите си.

При работата с родителите основният мотив беше, че, започвайки работа с децата им, взаимно ще се учим на толерантност. Опитвахме се да им внушим, че в наше лице могат да виждат съмишленици, загрижени като тях за промяна в статуквото. Искахме заедно да намерим това, което трябва да се стимулира у всяко дете, за да избегнем излишните усилия да постигаме невъзможното.

Поставихме си и подцели:

- създаване на медиен интерес за редовно информиране на обществото относно развитието на децата, на процесите и на всички дейности, които се извършват съвместно в училище;
- обучение на родители и учители за правата на децата със специални образователни потребности;
- информиране и привличане на училищното настоятелство, което да проведе заедно с учителите анкета с родители и ученици относно тяхната нагласа към интегрираното обучение.

Неочаквано дори за нас самите срещнахме разбиране от учениците и родителите. Така отпаднаха притесненията ни около въвеждането на нашата нова група и въздействието ѝ като присъствие върху останалите участници в учебния процес. Още в самото начало за цялото училище те станаха “децата от паралелката”.

Трябва да отбележа, че голяма част от тези деца са с множествени увреждания. Говоря за момента, в който никой от учителите нямаше подготовка и практика с такива деца. Още същата година две начални учителки записаха допълнителна квалификация, а през следващата година още четирима учители от прогимназиален етап се включиха. Осигурихме си и социален работник, логопед, рехабилитатор, педагогически съветник със специалност психология и медицинско лице. През 2002 г. ни беше предоставен безвъзмездно от Великобритания специализиран 12-местен автобус, с който всеки ден децата се вземат от къщи и след приключване на занятията се връщат.

Изграден е диагностичен екип от специалисти, който на базата на направената оценка на потенциалните възможности и потребности, съобразно с вида и степента на нарушения на всяко дете съставя индивидуални програми за обучение и развитие. Учителите от своя страна конкретизират по своя предмет дейността си, като периодично отчитат динамиката в развитието на детето. В дневния график (освен учебните занимания, закуски, обяд) съдържателно продължава корекционната работа на логопеда и рехабилитатора. Залата с уредите е добре оборудвана и учениците важно заявяват: “Отиваме на фитнес.” Общуването между децата се подпомага от съвместни игри, екскурзии, посещения на музея и библиотеката, посещения в урочни часове на други паралелки на отделни ученици, организиран отход, общи занимания по интереси.

И така вече седма година се дава възможност на деца със специални образователни потребности да учат с останалите ученици в една сграда, в един двор, всяко междучасие да играят с другите деца и да могат да казват: “Хей, и аз мога да правя това!” Радост е и за ученици, и за родители, че те са възпитаници в ОУ “Иван Хаджийски” - училище, което отдавна е отхвърлило остарелите обществени нагласи за социална изолация на тези деца или обучение въщи.

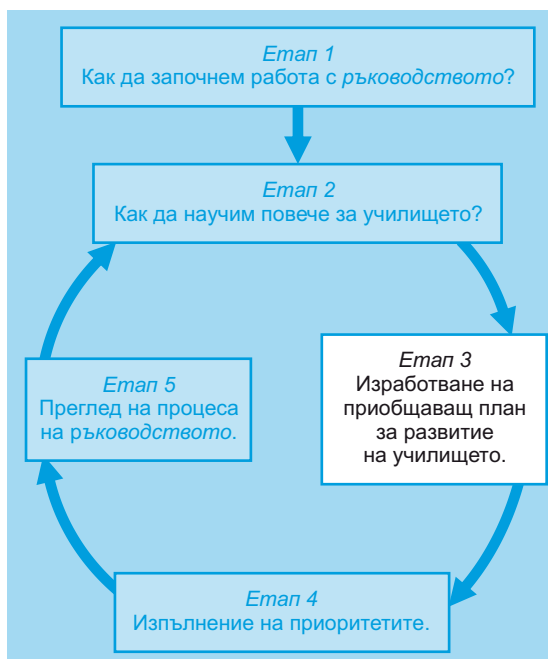
Работата ни по *индекса* ни даде възможност да преосмислим извършеното от нас в насока приобщаване, т. е. да разберем разликата между интеграция и приобщаване, да споделим с колеги идеи и опит, да чуем и видим как се работи по тези проблеми на други места и най-важното да имаме обоснована и мотивирана теория и практика как да променим процесите в училище, по-скоро пътя, който трябва да следваме, за да създадем подкрепяща среда за всички в училище.

Стефан Мичев, директор на ОУ “Иван Хаджийски”, град Троян

Етап 3

Изработване на приобщаващ план за развитие на училището

- **Вграждане на рамката на ръководството в плана за развитие на училището.**
- **Вграждане на приоритетите в плана за развитие на училището**

Третият етап в *ръководството*, който може да изисква серия от добре фокусирани срещи, изисква екипът, който изготвя плана за развитие на училището, да преразгледа планираните действия. Екипът трябва да вземе решение за степента, до която планът се е променил в светлината на работата по *ръководството*. Те вмъкват приоритетите, съгласувани с учителите в края на Етап 2, в плана за развитие на училището.

Вграждане на рамката на ръководството в плана за развитие на училището

Ръководството в употреба:

“Ръководството е нашият водещ процес на самооценка. Следващият план за развитие на нашето училище ще бъде силно повлиян от процеса в ръководството”.

След като приоритетите, идентифицирани от координиращата група, трябва да се вградят в плана за развитието на училището и да се приложат, то от този момент координиращата група би трябвало да стане екип за планиране на училищното развитие. Екипът трябва да реши дали работата с *ръководството* е една от многото дейности в плана за развитие или целият план ще бъде оформен по рамката на *ръководството*.

Вграждане на приоритетите в плана за развитие на училището

Екипът за планиране на училищното развитие има списък със съгласувани приоритети за развитие, изготвени в Етап 2, които трябва да бъдат включени в рамката на плана за развитие на училището. Това изисква всеки приоритет да бъде анализиран детайлно, като се има предвид времевият график, ресурсите и развитието на учителите. Отговорността за проверката на напредъка по всеки приоритет трябва да се поеме от по един член на плановия екип, но отговорността за работата трябва да бъде споделена от всички, ако искаме тя да стане практика. Трябва да бъдат формулирани ясни критерии за оценка на прилагането на приоритетите. Въпросите от *ръководството* могат да

се използват като основа за тези критерии. Те трябва да бъдат почерпени от показателите, които изразяват някакво конкретно безпокойство, и могат да се допълнят от въпросите към показателите в същото или друго измерение, които биха подкрепили развитието в определената сфера.

Екипът трябва да проучи съществуващите в плана приоритети, да прецени по какъв начин те допринасят за развитието на училището като приобщаващо училище и да направи промени в него, ако е необходимо.

“Работата, свързана с въвеждане на *ръководството* за приобщаване, е заложена в годишния план на училището. Координиращата група предложи приоритетите да се включат и в стратегия за развитие на училището в 3-годишен период.”

ОУ “Христо Ботев”, с. Баховица, община Ловеч.

“Приоритетите, изведени от координиращата група, са включени в отделните раздели на училищния план и най-вече в частта “Работа с родители”.”

ОУ “Георги Бенковски”, с. Черни Вит, община Тетевен.

Екипите трябва да разгледат съществуващите приоритети в плана, как те биха допринесли за приобщаващото развитие на училището и да направят нужните промени. Понякога е трудно да се промени приоритет, така че той да води към по-голямо приобщаване. В училищата, които са вложили допълнителни ресурси в оказване на помощ за подготовка за явяване на ключови тестове, учителите могат да обмислят как да изравнят възможностите и за учениците, които не получават допълнителна помощ.

Използване на *ръководството* за осмисляне практиката на другия

Координиращата група в едно начално училище проведе проучване на мненията на учениците, преподавателите и родителите. След анализ на тази информация бе решено, че ще се концентрират върху аспектите на развитие на практиката в класната стая с фокус върху следните показатели:

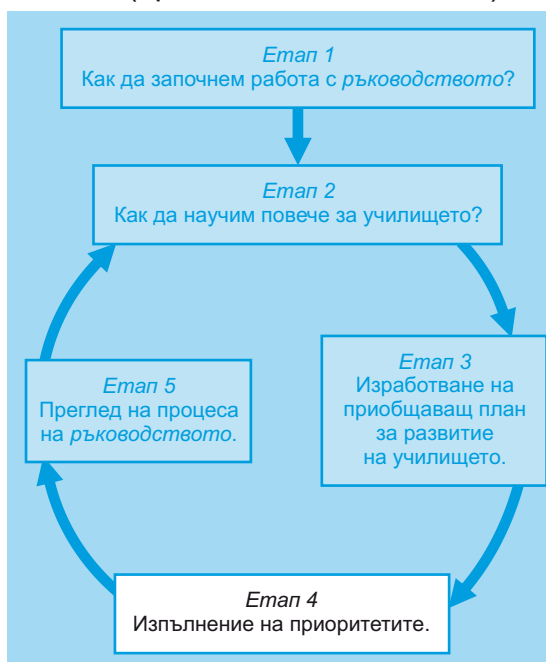
- В 1 1: Преподаването се планира, като се има предвид всички ученици.
- В 1 2: Уроците насърчават участието на всички ученици.
- В 1 4: Учениците участват активно в ученето.
- В 2 1: Различията между учениците се използват като ресурс за преподаване и учене.

Преподавателите биват стимулирани да използват тези показатели за насърчаване на планирането на уроците през годината. Но бе решено, че е нужно нещо по-специфично за стимулиране на промени в практиката. Училището използва допълнителни ресурси - в лицето на свободни учители, които да посещават часовете на колегите си, и на база на четирите показателя, да наблюдават уроците и да дават предложения за промени. По време на тези наблюдения те си водеха записки на, както ги наричаха “златните моменти” - примери на общуване в класната стая, които да илюстрират как показателите могат да се прилагат на практика. По двойки колегите обсъдиха впечатленията си. Бе изработен документ, който резюмираше наученото, фокусирайки се върху сфери като “как да задаваме въпроси по време на уроците” и “как да реагираме на нарушения на дисциплината”. Посредством споделяне на опита си в класната стая, преподавателите бяха стимулирани да осмислят преподавателските си стилове и да направят промени в своята практика.

Етап 4

Изпълнение на приоритетите (продължаваща дейност)

- **Прилагане на приоритетите на практика.**
- **Устойчивост на развитието.**
- **Документиране на напредъка.**

Четвъртият етап на *ръководството* включва практическото прилагане на приоритетите. Това може да изиска допълнителни проучвания в училището и може да се превърне във форма на проучване в действие. Промените се подкрепят чрез сътрудничество, добро общуване и общ ангажимент към приобщаващите ценности. Развитието се оценява по критериите на плана за развитие на училището и напредъкът се отчита на всеки половин срок. Този етап е постоянен.

Прилагане на приоритетите в практиката

Няколко примера ще илюстрират как училищата могат да подкрепят развитието. В едно средно училище в Англия учителите решават, че приоритет за тях е да съгласуват действията си за подкрепа на многообразието. Бе изразено безпокойство относно политиките за подкрепа по отношение на всички показатели в Измерение Б, Раздел 2: "Организиране на подкрепа за многообразие". Нямаше съвместно планиране между различните учители - тези, които се занимават с поведенческите въпроси и са външни лица на училището, тези, които помагат в ученето и тези, които помагат на учениците в обучението по английски език като допълнителен език. Учителите решиха, че заедно ще разгледат детайлно настоящото положение в училището. Те посещаваха взаимно уроците си в продължение на 6 седмици и след това се срещнаха, за да дискутират наблюденията си и възможностите за по-тясно сътрудничество. Решиха да говорят с учениците за тяхното мнение за подкрепата и да се опитат да я разберат от гледна точка на учениците. Като резултат от тази дейност учителите направиха преоценка на политиките по подкрепа и изводите бяха предадени на старшите учители, които отговарят за изработката на учебните програми.

Вторият пример е за това как едно начално училище получава доказателства от ученици и родители, че тормозът между учениците е повод за особено безпокойство в училището. Екипът за планиране в училището реши да използва въпросите на Показател Б 2.9, "Свеждане на тормоза до минимум", за да структурира едно по-задълбочено проучване на отношението към и преживяването на тормоз. Поспециално, те се фокусираха върху следните въпроси:

- Учителите, родителите, училищното ръководство и учениците споделят ли една и съща гледна точка за това какво е тормоз между ученици?

- Дали заплахата за край на приятелство се разбира като източник на тормоз?
- Има ли ясно определение за това какво е тормоз между ученици в правилника на училището, където да се описва подробно кое поведение е приемливо и кое е неприемливо?
- Разбираем ли е езикът на този училищен документ/ правилник за настоятелите, учителите, учениците и родителите?
- Има ли възрастни (мъже и жени), към които могат да се обърнат за помощ момчетата и момичетата при тормоз от други ученици?
- Знаят ли учениците към кого да се обърнат, ако са жертва на тормоз?
- Участват ли учениците в стратегии за предотвратяване и намаляване на тормоза?
- Има ли точно и ясно документиране на случаите на тормоз?
- Намаляват ли случаите на тормоз?

Когато планиращият екип откри степента и естеството на безпокойството, те се опитаха да се справят по различни начини. Работата по чуждоезиковото обучение включваше четене, дискутиране и писане на тема приятелство. Бе учреден форум, където учениците можеха да дават свои предложения за предотвратяване и снижаване на тормоза до минимум. Бе въведена нова политика срещу тормоза на достъпен за всички ученици език и тя бе широко разпространена. Ясната система за документиране на инцидентите на тормоз помогна да се идентифицират модели в поведението на някои ученици. Отчете се намаляване на тормоза посредством повтаряща се анкета и дискусии с въпросите от *ръководството* и с допълнения, които показваха какво е установено по време на проучванията.

Устойчивост на развитието

Ръководството в употреба:

“Най-голямата награда е да видиш промяната за децата - те се чувстват ценени.”

Отговорността на всеки един, въввлечен в този процес, трябва да бъде устойчива по време на всички етапи на прилагане. Това може да изисква значителни усилия, тъй като се оспорват вярвания и ценности на членовете на училищните общности и може да се появи отпор. При прилагането на конкретните приоритети в практиката не трябва да се забравя работата по промяна на културата в училището. Дейностите за създаване на по-приобщаваща култура трябва да продължат няколко години. Но, от друга страна, такива промени биха поддържали ангажимента на учителите, училищното ръководство, учениците и родителите за извършване на детайлни промени в политиките и практиките в училището. В едно училище, което подкрепя работата в сътрудничество, учителите ще могат да използват професионалните си познания и да си предоставят взаимна помощ.

Възможно е някои учители, ученици или родители да не са съгласни с определени промени. Екипът по планирането трябва да насърчава учителите да дискутират различията си и да доусъвършенства промените, така че те да станат приемливи за колкото се може повече хора.

Планиращият екип трябва да направи така, че всички да са информирани относно напредъка. Това може да стане посредством събрания, заседания на преподавателския състав, дни за развитие на преподавателите, бюлетини, беседи, циркулярни дейности, ученически съвети, табла и други подобни. Освен предоставянето на информация, групата трябва да изслушва други мнения и най-вече онези, които са имали по-малко възможности да бъдат чути.

Член на екипа за планиране на училищното развитие трябва да поеме отговорността да проверява извършването на дейностите, да ги документира и да прави промени в плановете за развитие след проведените консултации с екипа и преподавателите. Това може да предизвика дискусии с преподаватели, ученици, настоятели и родители и разглеждането на официални документи, както и наблюдения върху практиката. По отношение на прилагането на приоритетите трябва да се води документация за напредъка на всеки половин срок по критерии, заложи в плана от Етап 3. Това може да се разгласи посредством бюлетин.

Изграждане на приобщаваща философия.

"Когато преди една година за пръв път влязох в клас на деца с увреждания, бях изпълнена със страх и съмнения в собствените си възможности и умения за общуване и преподаване на „различни“ ученици. Те ме посрещнаха също толкова смутени и неуверени. Някой трябваше да прескочи бариерата и това се случи в момента, когато си дадох сметка, че това са деца, но в никакъв случай не „различни“. По-трудно ми беше да ги накарам и те да възприемат себе си по този начин, тъй като до тази възраст (11-12 години) те бяха третирани и обучавани като деца със „специални образователни потребности“.

Особено впечатление ми направи Р., чието поведение беше враждебно и на моменти агресивно спрямо всички. От мен се очакваше (впрочем аз самата си поставих тази задача) да върна детската спонтанност и непосредственост в общуването, сковани и потиснати от предразсъдъците на възрастните. Трябваше да започна с урока за разбиране на различията. Помогна ми една приказка „Келешът и царската дъщеря“. Поука първа: Хората са умни или глупави, но не това единствено определя тяхната човешка стойност. Поука втора: Физически непривлекателният може да е красив, приеман и обичан, ако е честен и добър с другите. Поука трета: Отнасяй се с другите така, както искаш те да се отнасят с теб. Драматизацията на приказката (Р. в ролята на принцесата) ѝ помогна да види себе си „отстрани“, да усети радостта и удоволствието от общата игра. Оценката и коментарът на съучениците ѝ я поласкаха. Това беше първият урок-послание. Показахме си, че не можеш да си истински щастлив, когато те възприемат или ти сам себе си определяш като различен.

Възпитаване на толерантно отношение и умение за сътрудничество постигнах и в часовете по български език. За разлика от другите ученици в класа Р. пише почти безгрешно под диктовка и този факт също се оказа „подводен камък“ за приобщаването ѝ. В устно общуване при индивидуална работа или в група тя определено се затруднява и затова настоява да изпълнява задачи за механично преписване. Това я противопоставя на другите ученици, аз също не насърчавам чисто репродуктивните изяви. В такива случаи ѝ преотстъпвам моята роля и тя в качеството си на учител поправя и обяснява грешките на съучениците си. Показвам ѝ как се прави без подигравка, пренебрежение и високомерие. Това я ангажира, забавлява и тушира отрицателните емоции, провокирани от несправянето ѝ с творческите задачи.

За да ѝ помогна да преодолее пречките пред участието в устно общуване, ѝ давам задачи, свързани с нейните интереси, познания и умения, придобити извън училище да разкаже последната серия на филма „Елиза“ (неин избор; наложи се и аз да го гледам). Избрахме заедно книжка от училищната библиотека, която тя ще прочете и ще представи на съучениците си.

И за да бъда сигурна в позицията си, че приобщаването не е едностранен процес, т. е., че всички трябва да изминат своята част от пътя, поканих Р. в час по литература в общообразователна паралелка. Страхувах се от отрицателното ѝ поведение, когато е затруднена да се справи в дадена ситуация, и изчаквах тя да го поиска. Държа да отбележа, че при всички общи за класа или за

училището прояви Р. е отказвала не само да участва, но дори да присъства.

Притесненията ми се потвърдиха. В часа Р. беше безучастна, в края дори уплашена. Обясненията ми, че всеки може да изпита затруднения, не я успокоиха. Очевидно неправилна преценка е поставила твърде високи за нейното развитие цели и това до голяма степен обяснява крайните ѝ емоционални състояния подигравателна, високомерна, с прояви на гняв и отрицание.

Като цяло се старая да насърчавам Р. да поеме отговорността за собственото си учене, поставям ѝ домашни задачи, които би могла да извърши самостоятелно, без помощта на родителите си (които в случая не помагат на Р., а изцяло изпълняват домашната работа на детето). Добра подкрепа за независимо учене дава и училищната библиотека.

В този ред на мисли се надявам в немного далечно бъдеще в нашето училище да има видеобиблиотека и наличните компютри да бъдат интегрирани в преподаването по всички предмети за всички ученици. Така идеите за развитие на ученето и участието в училище ще имат многократно по-голям шанс за реализация."

*Йовка Марковска, преподавател по български език и литература,
ОУ „Иван Хаджийски“, гр. Троян*

"Едно от успешните звена, което работи в училище "Трайко Симеонов", град Шумен, във връзка с въвеждането на приобщаващо образование, е клубът "Да бъдем приятели". Този дискуссионен и правозащитен клуб бе сформиран през декември 2004 г. от ученици от 6 и 7 клас. Съзнателно поканени за участие в него бяха новопостъпилите през октомври в училище ученици от с. Студеница с цел по-доброто им адаптиране към новата учебна среда. Част от занятията и сбирките на клуба се провеждат извън училищната сграда в читалище "Добри Войников", за да бъдат предразполагани учениците към естественост и по-свободна изява на мнение.

Всички сбирки на клуба досега се провеждат при пълноценното участие на всички ученици. Още на първата сбирка от многото предложения бе избрано името на клуба "Да бъдем приятели". Заедно учениците достигнаха и до своята система от Правила на клуба, основните от които са:

- Работи в полза на клуба!
- Бъди полезен с идеи!
- Изказвай мнението си, без да се притесняваш какво ще кажат или направят другите!
- Обичай и уважавай другите, за да те обичат и уважават и те!
- Вярвай в човека до себе си!
- Не изоставяй приятел в беда!
- Каж и на другите, че децата имат права!
- Разпространявай наученото в клуба!

Във връзка с идеята за по-добро приобщаване на децата от с. Студеница към цялостния културен живот на училището и даване възможност на тези ученици за творческа изява бяха организирани конкурси за есета и стихотворения по темите: "Тайната на моето име" и "Моето ново училище и моите нови приятели" и за рисунки по темата "Красотата на моя роден край". Най-добрите разработки от конкурсите бяха включени в специално подготвената поетическа композиция, с която клубът участва в пролетното тържество в с. Студеница.

СОУ "Трайко Симеонов", гр. Шумен"

"Много от заседанията на педагогическия съвет в нашето училище преминават вяло, колегите си драскат нещо, решават кръстословици, не вземат активно участие в решаването на проблемите - споделя директор на основно училище. - Много често се съгласяват лесно с това, което предлагам. Според мен така е полесно - някой друг да решава вместо тях. Много се дразнех, често се опитвах да ги предизвикам, да "хвърля ръкавицата". Невинаги се получаваше. Затова, когато започнах да ги запознавам с

ръководството, бях скептично настроена. Много мислих как да представя нещата, за да ги заинтригувам.

С един колега бяхме изчели материалите, бяхме изготвили анкети и направили анализ на резултатите. На педагогическия съвет започнах с анализите на въпросниците в свободен текст. Всички слушаха заинтригувано, понякога аз вмъквах нещо от себе си и така обогатявах анализа. Ключовият въпрос беше: "Обсъждате ли етническите си различия в клас?" Естествено, децата бяха отговорили: "Не!" За мен това е много показателно за необходимостта от работа по *ръководството*.

В училище се учат много ромски деца, очертава се да стават все повече, те са различни. А ние не обсъждаме различията, не искаме дори да ги признаем. Тръгвайки на училище, ромското дете попада в друг социален контекст, сблъсква се с друга идентичност, с друг културен модел. Символите на неговата идентичност език, религия, традиции, бит, култура, ценности и нагласи, влизат в съприкосновение и често в конфликт с идентичността и символите на мнозинството. Не търсим начини да ги приобщим, работим по старому. Не можем да избягаме от рутината. Вървим си по пътеката, страх ни е, а може да не сме искали да се отклоним; да направим нещо различно. И така години наред ромските деца не се научават на нищо, на тях им е скучно в училище, защото не им се обръща достатъчно внимание, те просто присъстват в класната стая и толкова. Докато в един момент се огледаме и тях ги няма. Не идват вече. Остават ненаучени, неразбрани, неприобщени, остават може би и огорчени.

Подготвено ли е българското дете, сблъскало се с различното, с другостта, да прояви толерантност и разбиране към тях? Училището е онова интеркултурно поле, в което се раждат ромският и българският етнос. Задачата на училището е да изгражда толерантно отношение към различното. Да научи децата да приемат другостта и различието като част от многообразието и уникалността на света.

В същото време има и много български деца, които не се справят, които имат затруднения при ученето и участието, които също имат нужда от специално внимание. Необходима е промяна в работата ни, в отношението ни към такива деца.

Всичко това го изговорих като предисловие, преди да започна да разказвам за *индекса*. И тогава видях, че времето ми е свършило, колегите трябваше да влизат в час за втората смяна. Бях разочарована, но и много доволна. Час и половина мина бързо и в дискусия, никой не чете, не решава кръстословица. Обявих продължение на срещата ни през следващата седмица.

На следващото заседание не бях сигурна дали колегите помнят какво им говорих. Не звучи добре, но аз наистина се притеснявах как ще приемат всичко това. Но тогава настана "бум". Учителската стая заприлича на кошер. Разбуниха се духовете. Имаше различни становища:

- Този *индекс* е английски, не можем да се сравняваме с тях.
- Нашите роми са различни от останалите истина е, те са кардараши, сравнително високо стоят в йерархията на ромското разделение, но толкова са изпаднали, че другите кардараши не ги искат.
- Можем и трябва да се справим. Ако запазим училището, пазим и хляба си.
- Ще направя всичко каквото трябва, аз харесвам тези деца.
- Как ще обясним на експерта от РИО защо така работим?
- С много търпение, толерантност и закрила можем да помогнем на ромските деца да разгърнат себе си, да разговарят, да се учат и да се чувстват пълноценни.

Не бях виждала такова нещо. Колегите ми имаха мнение по въпроса. Оказа се, че някои от тях работят различно с някои от тези деца, без досега да са споменавали за това. Появиха се много полезни предложения да се срещнем с неформални ромски лидери с цел съдействие, за да направим ромски родителски комитет като за целта ние, учителите, ще отидем в ромската махала; да потърсим

начин за оградяване на възрастните роми и други.

Ентузиазмът не ги напусна и по-късно. След няколко дни началните учители ми казаха, че са решили да разработят нестандартни уроци и да ги събират в папка в училище. Нещо като "обмяна на опит".

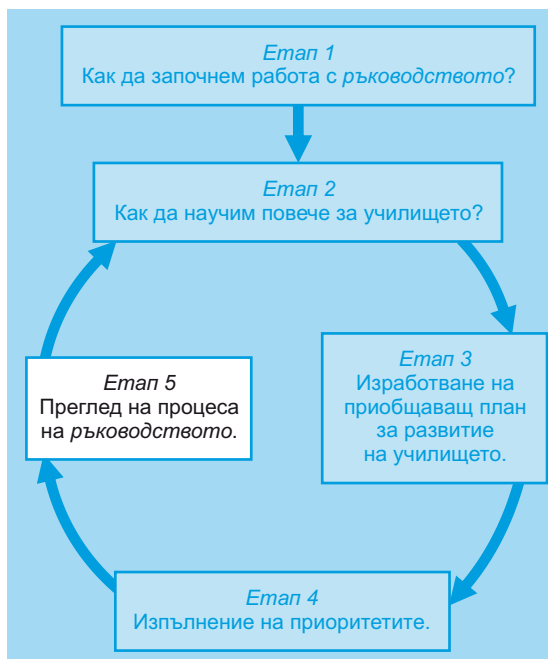
Предложенията за промяна в начина ни на мислене и работата продължиха и аз съм много доволна, че *индексът* провокира мисленето на колегите ми. Ще продължаваме да търсим нови начини за приобщаване на всички деца и за промяна!"

*Йорданка Малчева, директор на ОУ "Св. Св. Кирил и Методий",
кв. Средна кула, гр. Русе*

Етап 5

Преглед на процеса на *ръководството* (продължаващ процес)

- **Оценяване на напредъка.**
- **Преглед на работата с *ръководството*.**
- **Продължаване на работата по *ръководството*.**

Екипът прави преглед на целия процес на *ръководството*. Той разглежда общия напредък в промяната на културата, политиките и практиките. Обсъждат се промените, които трябва да се направят в процеса на прилагане на *ръководството*. Показателите и въпросите, адаптирани от училището, се използват за преглед на промените в него и за формулиране на нови приоритети в плана за развитие на училището за следващата година.

Оценяване на напредъка

За да се оцени цялостният напредък, членовете на екипа трябва да съберат и прегледат всички доказателства за напредък във всяка сфера на плана. Те трябва да обмислят промените на база на критериите за успех и как те трябва да се променят при възникване на нови проблеми. Трябва да се обмисли как да се продължи работата следващата година.

В началото на новата учебна година трябва да се направи оценка на развитието от предходната година. Това може да разкрие културните промени, които може да надхвърлят който и да е от планираните приоритети.

Преглед на работата с *ръководството*

Ръководството в употреба:

“В училището беше пълна бъркотия. *Ръководството* ни помогна да подредим и проследяваме нещата.”

Работата с *ръководството* изисква оценка. Планираният екип трябва да преразгледа начина, по който е работено с *ръководството* и да реши как материалите да се използват по най-добър начин в подкрепа на развитието на училището в бъдеще. Трябва да се оцени доколко *ръководството* е помогнало на училището да работи и да бъде приобщаващо.

Екипът трябва да преразгледа състава на координиращата група и нейната връзка със структурите за планиране на училищните дейности. Той ще оцени колко е бил подготвен за задачите, консултациите с другите групи, успеха в разпределянето на отговорностите с другите за по-нататъшни проучвания и прилагане на

приоритети и подкрепата за тях. Критичният приятел може да бъде ценен в процеса. Но успехът на самооценка изисква всички членове на групата да имат желание да променят собствените си практики. Фигура 10 съдържа въпроси, които могат да помогнат на екипа да направи преглед на работата си.

Фигура 10 Преглед на работата с ръководството

- Колко добре работеше координиращата група, що се отнася до: нейния състав, споделянето на задачите в групата, консултациите с други и делегирането на отговорностите за реализиране на дейностите за развитие?
- До каква степен има промяна в ангажимента към по-приобщаващи начини за работа в училище?
- До каква степен основните понятия на *ръководството* са възприети в осмислянето на училищната политика и практика? (Тези понятия са: приобщаване, затруднения в ученето и пречки пред участието, ресурси в подкрепа на ученето и участието и подкрепа на многообразието.)
- До каква степен консултативният процес бе приобщаващ и кой друг може да допринесе за него в бъдеще?
- До каква степен измеренията и разделите на *ръководството* бяха полезни за структуриране на планирането на училищното развитие?
- До каква степен показателите и въпросите помагат за идентифициране на приоритетите или на елементи от приоритетите, които не са били забелязвани преди?
- До каква степен бяха събрани подходящи доказателства за оценка на приоритетите и прилагане на дейности за развитие и как може да се подобри този процес?
- До каква степен процесът на прилагане на *ръководството* допринесе за по-приобщаващи начини на работа?
- Как развитието става устойчиво и как може да бъде подобрен процесът на създаване на устойчивост?

Продължаване на работата с ръководството

Ръководството в употреба:

“То стана част от училището.”

На този финален етап от процеса на работа с *ръководството*, който може да съвпадне с края на учебната година, екипът за планиране на училищното развитие прави преглед на начина, по който е била координирана работата с *ръководството*. В много училища болшинството от учителите вече ще са запознати с *ръководството*, но новопостъпилите специалисти трябва да бъдат информирани като част от програмата за въвеждане в работата. Прегледът на показателите и въпросите като част от напредъка на целия преглед може да доведе до по-нататъшно проучване на училището. Етап 5 се слива с Етап 2 и така се продължава плановият цикъл на училището.

Предоставяне на нова посока на развитие. Пример от английската практика

Преди използването на *ръководството*, начално училище “Хайндбрейк” бе в графа “специални мерки”, тъй като имаше проблеми със специалистите и дисциплината. Отношенията в училището и с настоятелите и родителите бяха лоши. Директорът признаваше, че учителите “смятат, че знаят” какво искат родителите. Учителите трябвало да “извършват неща, в които не вярват особено много”. Учениците не успяваха да отговорят на очакванията на учителите и добрите им постижения се пренебрегваха.

Бе сформирана координираща група за работа с *ръководството*, която включваше настоятели, родители, учители и бе ръководена от критичен приятел, уважаван в училището и от местните образователни власти. Бяха проведени множество консултации и резултатите бяха “предизвикателни”. Например, родителите записаха следното отношение на учителите към децата: “Не ги е грижа.”, “Имат си любимци.”.

Още в началото бе подчертано значението на добрата комуникация. Директорът започна с фокусиране върху предаването на информация на родителите и настоятелите и прие, че учителите и останалите специалисти знаят какво се случва. Регулярните срещи на специалистите направиха така, че учителите и останалите специалисти също научаваха какво става, така че не се чувстваха изолирани. Общуването с родителите бе подобро, като училищната брошура бе написана на разбираем английски и те бяха канени на събирания за обясняване на учебната програма и домашните и можеха да участват в дейности заедно с децата си.

Напускането и постъпването в училището станаха значими събития. Например, встъпителната сутрин за децата, които постъпват в училището, включваше родители, учители, председателя на настоятелството и председателя на родителско-учителската асоциация. Всички се събираха заедно и след това обядваха заедно. Родителите биваха поканени на другото събиране, където на децата се подаряваше папка с материали с логото на училището. В края на годината имаше барбекю за напускащите училището с родители и настоятели и с музика на живо.

След консултации учителите въведоха и други промени:

- Двупосочен интерком на входа, поради безпокойството на родителите за сигурността на децата.
- Снимки на персонала на входа.
- Децата събираха най-добрите си работи в папка за целия си престой в училището.
- Започна издаването на седмичен бюлетин от клуба по информационни и комуникационни технологии.
- Директорът стана “по-достъпен” и “видим” в началото и в края на деня.
- Бе въведена периодичност в отбелязването на доброто поведение и работата.
- Когато бе необходимо, двама помощник-учители помагаша през деня на деца, които имат трудности у дома.

Членовете на училищния екип приеха, че *ръководството* е помогнало на училището да постави детето в центъра на дейността си:

“В центъра е детето, а всички - дежурните по обяд, учителите, помощник-учителите, работниците в кухнята, пазачите, чистачите - всички те са около детето със своите мнения. Важно е детето да учи и да има високи очаквания, но е важно и децата да имат думата, не само да се вършат нещата за тях, а и самите те да правят неща.”

Бе планиран училищен съвет и “клуб за усмивки” с изборни ученици, на които се предоставя подготовка за отстояване на собственото мнение и управление на конфликтите, така че те да подкрепят другите ученици, които са изолирани.

Директорът смята, че използването на *ръководството* е “събрало всички около един общ фокус”; “Макар че индексът има полза за всички училища, смятам, че за училищата, които са преминали през периоди на подем и спадове като нашето, той предоставя добър път напред”.

ЧАСТ 3

ПОКАЗАТЕЛИ И ВЪПРОСИ

Списък с показателите	• 43
Показатели с въпроси към тях	• 46
Измерение А <i>Раздел А.1. Изграждане на общност</i>	• 46
Измерение А <i>Раздел А.2. Установяване на приобщаващи ценности</i>	• 53
Измерение Б <i>Раздел Б.1. Развитие на училище за всички</i>	• 59
Измерение Б <i>Раздел Б.2. Организиране на подкрепа за многообразието</i>	• 65
Измерение В <i>Раздел В.1. Организиране на ученето</i>	• 73
Измерение В <i>Раздел В.2. Мобилизиране на ресурси</i>	• 84

ПОКАЗАТЕЛИ

ИЗМЕРЕНИЕ А. Изграждане на приобщаващи типове култури

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.1** | Всички се чувстват добре дошли.

А.1.2 | Учениците си помагат един на друг.

А.1.3 | Преподавателите/всички от персонала (учители, непедagogически състав) си сътрудничат.

А.1.4 | Преподавателите и учениците се отнасят с уважение един към друг.

А.1.5 | Преподавателите и родителите си сътрудничат.

А.1.6 | Персоналът и настоятелството работят добре заедно.

А.1.7 | Всички местни общности са ангажирани с училището.

А.2 | Установяване на приобщаващи ценности

Показател **А.2.1** | Има високи очаквания към всички ученици.

А.2.2 | Преподавателите, училищното настоятелство, учениците и родителите споделят философията на приобщаването.

А.2.3 | Всички ученици са еднакво важни и ценени.

А.2.4 | Преподавателите и учениците се отнасят един към друг като човешки същества и всеки изпълнява своята роля.

А.2.5 | Преподавателите се опитват да премахват пречките пред ученето и участието във всички аспекти на училището.

А.2.6 | Училището се опитва да сведе до минимум всички форми на дискриминация.

ПОКАЗАТЕЛИ

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 Развитие на училище за всички

- Показател **Б.1.1** | Назначаването и повишаването на персонала се прави по справедлив начин.
- Б.1.2** | Всички нови членове на екипа получават помощ да се установят в училище.
- Б.1.3** | Училището се опитва да приеме всички ученици от района.
- Б.1.4** | Училището прави сградите си физически достъпни за всички.
- Б.1.5** | Всички нови ученици получават помощ да се установят в училището.
- Б.1.6** | Училището организира учебни групи, така че всички ученици да са оценени.

Б.2 Организиране на подкрепа за многообразието

- Показател **Б.2.1** | Всички форми на подкрепа се съгласуват.
- Б.2.2** | Дейностите за развитие на членовете на екипа им помагат да откликват на многообразието от ученици.
- Б.2.3** | Училищната политика за “специалните образователни потребности” е приобщаваща политика.
- Б.2.4** | Подкрепата за тези, които недостатъчно добре владеят български език, се съгласува с помощ в ученето.
- Б.2.5** | Училищната политика за подкрепа на поведението е свързана с развитието на учебната програма и с училищната политика за подкрепа на ученето.
- Б.2.6** | Намален е натискът за дисциплинарни премествания от едно училище в друго.
- Б.2.7** | Намалени са пречките пред достъпа и посещаемостта в училище.
- Б.2.8** | Тормозът е сведен до минимум.

ПОКАЗАТЕЛИ

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

- Показател **В.1.1** | Планиране на преподаването се прави, като се има предвид всички ученици.
- В.1.2** | Уроците насърчават участието на всички ученици.
- В.1.3** | Уроците развиват разбирането на различията.
- В.1.4** | Учениците участват активно в обучението си.
- В.1.5** | Учениците учат, сътрудничейки си.
- В.1.6** | Оценяването допринася за успеваемостта на всички ученици.
- В.1.7** | Дисциплината в класната стая се основава на взаимно уважение.
- В.1.8** | Учителите планират, преподават и правят преговори на материала, като си сътрудничат с колегите.
- В.1.9** | Ресурсните учители подкрепят ученето и участието на всички ученици.
- В.1.10** | Домашните работи спомагат за ученето на всички.
- В.1.11** | Всички ученици участват в извънкласните дейности.

В.2 | Мобилизиране на ресурсите

- Показател **В.2.1** | Различията между учениците се използват като ресурс за преподаване и учене.
- В.2.2** | Опитът на учителите се използва напълно.
- В.2.3** | Учителите развиват ресурси в подкрепа на ученето и участието.
- В.2.4** | Ресурсите в общността са известни и се използват.
- В.2.5** | Училищните ресурси се разпределят справедливо, така че да подкрепят приобщаването.

ПОКАЗАТЕЛИ С ВЪПРОСИ КЪМ ТЯХ

ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи типове култури

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.1** | *Всички се чувстват добре дошли.*

1. Първият контакт, който хората имат с училището, приятелски и приветлив ли е?
2. Училището приема ли всички ученици, включително учениците с увреждания и/или от етнически малцинства?
3. Гостоприемно ли е училището към всички родители, както и към други членове на местните общности?
4. Информацията за училището достъпна ли е за всички независимо от майчиния език или наличието на увреждане, например преведена ли е на друг език, написана ли е на брайл или напечатана с голям шрифт, ако е необходимо?
5. При нужда има ли преводачи на езика на знаците и на други езици?
6. Става ли ясно от училищната брошура и информацията за кандидатстващите за работа, че част от ангажимента в училище е да се откликне на разнообразието от ученици и техния произход?
7. Когато влезеш в училището, виждат ли се ясно всички предсатвители на училищната общност?
8. Училището почита ли местните култури и общности с техните празници и прояви?
9. Има ли специални церемонии за приветстване на учениците и новите членове на екипа, както и за тяхното изпращане?
10. Учениците имат ли отношение към класните си стаи като към тяхна собственост?
11. Учениците, родителите, ръководството, учителите и непедагогическият персонал, членовете на общността имат ли усещането, че са част от училището?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.2 | Учениците си помагат един на друг**

1. Учениците търсят ли помощ един от друг и предлагат ли помощ един на друг, когато е нужна?
2. Училищните прояви показват ли съвместните работи на учениците, както и техните индивидуални постижения?
3. Учениците казват ли на учител, когато те или някой друг има нужда от помощ?
4. Насърчават ли се активно приятелствата, в чиято основа стои подкрепата?
5. Учениците споделят ли приятелите си повече, отколкото да се конкурират за тях?
6. Учениците избягват ли дискриминиращите обиди на расова, сексистска, хомофобска основа или такива, които са свързани с увреждания?
7. Учениците разбират ли, че може да се очаква различна степен на спазване на училищните правила от различните ученици?
очаква различна степен на спазване на училищните правила от различните ученици?
8. Учениците оценяват ли постиженията на другите, чиято начална точка може да е различна от собствената им?
9. Учениците смятат ли, че споровете между тях се разрешават справедливо и ефективно?
10. Учениците могат ли да действат като адвокати на други, за които смятат, че са оцетени несправедливо?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.3 | Преподавателите/всички от персонала си сътрудничат един с друг**

1. Всички от персонала отнасят ли се с уважение един към друг независимо от ролите, които изпълняват в училището?
2. Еднакво ли се отнасят всички от персонала един към друг независимо от пола си?
3. Всички от персонала отнасят ли се с уважение един към друг независимо от техния етнос?
4. Всички преподаватели ли биват канени на заседанията на преподавателския състав?
5. Всички преподаватели ли присъстват на заседанията?
6. Може ли свободно да се вземе участие в заседанията?
7. Участват ли всички учители, включително и ресурсните, в планирането и прегледа на учебната програма?
8. Работата на учителите в екип може ли да бъде модел за сътрудничество между учениците?
9. Знаят ли преподавателите към кого да се обърнат, ако имат проблем?
10. Чувстват ли се удобно учителите да дискутират проблемите си в работата?
11. Учители, които са по заместване, насърчавани ли са активно да участват в живота на училището?
12. Участват ли всички преподаватели във формулирането на приоритети за развитие на училището?
13. Приемат ли всички преподаватели училищния план за развитие за свое дело?

Допълнителни
въпроси: ●
●
●

ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи типове култури

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.4 | Преподавателите и учениците се отнасят с уважение един към друг**

1. Обръщат ли се учителите към всички ученици с уважение и с името, с което те искат да бъдат наричани?
2. Отнасят ли се учениците с уважение към всички преподаватели независимо от техния статут?
3. Търси ли се мнението на учениците за подобрения в училището?
4. Мненията на учениците имат ли значение за случващото се в училището?
5. Имат ли конкретни възможности учениците да дискутират училищните проблеми?
6. Помагат ли учениците на преподавателите, когато бъдат помолени?
7. Предлагат ли учениците помощта си, когато видят, че тя е необходима?
8. Учениците и учителите грижат ли се за материалната среда в училището?
9. Знаят ли учениците към кого да се обърнат, когато имат проблем?
10. Убедени ли са учениците, че техните трудности ще бъдат разрешени ефективно?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.3 | Преподавателите и родителите/
настойниците си сътрудничат**

1. Родителите и преподавателите уважават ли се взаимно?
2. Родителите смятат ли, че имат добра комуникация с преподавателите?
3. Добре ли са информирани всички родители относно политиките и практиките на училището?
4. Родителите наясно ли са относно приоритетите в плана за развитие на училището?
5. Всички родители имат ли възможност да участват във вземането на решения относно училището?
6. Има родители, които се притесняват да посещават училището и да се срещат с учителите. Признати ли са тези страхове и предприети ли са стъпки за тяхното преодоляване?
7. Има ли различни възможности за родителите да вземат участие в училищния живот?
8. Има ли възможности и срещи, когато родителите могат да дискутират напредъка на своите деца и безпокойствата си за тях?
9. Еднакво ли се ценят различният принос на родителите към училището?
10. Преподавателите ценят ли знанията, които имат родителите за децата си?
11. Преподавателите насърчават ли участието на всички родители в ученето на техните деца?
12. Ясно ли е на родителите какво могат да направят, за да подкрепят ученето на децата у дома?
13. Смятат ли всички родители, че децата им са ценени от училището?
14. Смятат ли всички родители, че техните безпокойства се вземат насериозно в училището?

Допълнителни
въпроси: ●
●
●

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.1 | Изграждане на общност

**Показател А.1.6 | *Персоналът и настоятелството работят
добре заедно***

1. Разбират ли преподавателите ролята и отговорността на настоятелството?
2. Хората от настоятелството разбират ли организационната структура на училището и отговорностите на преподавателите?
3. Хората от настоятелството канят ли се да помагат в работата на училището по всяко време?
4. Уменията и познанията на хората от настоятелството познати и ценени ли са?
5. Съставът на хората от настоятелството отразява ли местните за училището общности?
6. Напълно информирани ли са хората от настоятелството относно училищните политики?
7. Споразумели ли са се хората от настоятелството и преподавателите с какво първите могат да помогнат в училището?
8. Смятат ли хората от настоятелството, че приносът им се цени независимо от техния социален статут?
9. Преподавателите и хората от настоятелството споделят ли подхода към учениците, категоризирани като “деца със специални образователни потребности”?
10. Преподавателите и хората от настоятелството споделят ли едно мнение за установяването на учениците, които изпитват затруднения, и каква помощ трябва да им бъде предоставена?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.1 | Изграждане на общност

Показател **А.1.7 | Всички местни общности са ангажирани с училището**

1. Училището привлича ли местните общности (като възрастните хора и различните етнически групи) в дейностите на училището?
2. Училището участва ли в дейности, организирани от местните общности?
3. Имат ли възможност членовете на местните общности да ползват училищната библиотека, зала или стол?
4. Участват ли местните общности по равен начин в училищния живот независимо от тяхната класа, религия или етнос?
5. Приемат ли се всички слоеве на местните общности като ресурс за училището?
6. Преподавателите и хората от настоятелството търсят ли мнението на членовете на местните общности относно училището?
7. Мненията на членовете на местните общности оказват ли влияние върху политиките на училището?
8. Училището ползва ли се с добро име/положителна репутация сред местните общности?
9. Училището насърчава ли хората от местните общности да кандидатстват за работни места в училището?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.2 | Установяване на приобщаващи ценности

Показател **А.2.1 | Има високи очаквания към всички ученици.**

1. Смята ли всеки ученик, че посещава училище, в което са реализирани най-високите постижения?
2. Насърчават ли се всички ученици да имат смели стремежи/очаквания относно ученето си?
3. Третира ли се всички ученици така, все едно няма лимит на техните постижения?
4. Избягват ли учителите да гледат на учениците като на деца с фиксирани възможности на базата на техните настоящи постижения?
5. Записват ли се учениците на общите изпити, когато са готови, а не на определена възраст?
6. Насърчават ли се всички ученици да се гордеят със собствените си постижения?
7. Насърчават ли се всички ученици да оценяват постиженията на другите?
8. Опитват ли се преподавателите да се противопоставят на отрицателните мнения за ученици, които са ентусиазирани и запалени или имат високи постижения в клас?
9. Опитват ли се преподавателите да се противопоставят на отрицателните мнения за ученици, за които уроците са трудни?
10. Опитват ли се преподавателите да се противопоставят на пренебрежителната употреба на етикети/ обиди по отношение на слаби постижения?
11. Правят ли се опити да се успокои страхът от провал на някои ученици?
12. Избягват ли преподавателите да свързват потенциалните постижения на ученик с тези на негов брат или сестра или друг ученик от района?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.2 | Изграждане на общност

Показател **А.2.2 | *Преподавателите, непедagogическият персонал, учениците и родителите споделят философията на приобщаването***

1. Смята ли се за еднакво важно изграждането на подкрепяща училищна общност, както и постигането на високи академични резултати?
2. Смята ли се за еднакво важна грижата за доброто сътрудничество, както и насърчаването на независимост?
3. Набляга ли се повече на признаването на различията, отколкото на съгласието с "нормалността"?
4. Приема ли се многообразието за богат ресурс в подкрепа на ученето, а не за проблем?
5. Има ли обща решимост за намаляване до минимум на неравните възможности в училище?
6. Има ли общо желание да се приемат ученици от местните общности/района на училището независимо от техния произход, постижения и увреждания?
7. Оспорват ли се нагласите към обхвата на приобщаването, например отношението към приобщаването на ученици с тежки увреждания?
8. Има ли общо разбиране, че приобщаването е свързано с увеличаване на участието в училището, както и улесняване достъпа до него?
9. Преместването в друго училище разбира ли се като процес, който може да завърши с трайно отпадане от училище?
9. Поемат ли всички членове на училището отговорността за това, то да стане по-приобщаващо?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.2 | Изграждане на общност

Показател **А.2.3 | Всички ученици са еднакво важни и ценени**

1. Различният произход и майчин език смятат ли се за положителен принос към училищния живот?
2. Смятате ли, че използването на майчиния език на деца от етнически малцинства обогатява училището и обществото?
3. Признават ли се и ценят ли се различията в семейната структура и култура на различни социални и етнически групи?
4. Родителите смятат ли се за еднакво ценни за училището независимо от статуса на тяхната работа или дали са безработни или не?
5. Учениците и преподавателите с увреждания приети ли са в училището по същия начин, както тези без увреждания?
6. Еднакво ли се ценят учениците с ниски и високи постижения?
7. Работите на всички ученици показват ли се в училището и в класните стаи?
8. Постиженията във и извън училището на всички ученици биват ли оповестявани?
9. Всички ученици ли завършват начална/средна степен на образование с признат документ за завършена степен?
10. Постиженията на момчетата и момичетата получават ли еднаква подкрепа и внимание?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

**ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи
типове култури**

А.2 | Изграждане на общност

Показател **А.2.4 | Преподавателите и учениците се отнасят един към друг като човешки същества и всеки изпълнява своята “роля”**

1. Добре познат ли е всеки ученик от съответните преподаватели?
2. Смятат ли учениците, че учителите ги харесват?
3. Приемат ли се всички членове на училището както за учещи се, така и за учещи другите?
4. Чувстват ли се учителите ценени и подкрепяни?
5. Отдава ли се подходящо внимание и уважение на значими събития като рождени дни, кончина и болести?
6. Признава ли се, че всеки, не само членовете на “етническите малцинства”, има култура или култури?
7. Насърчават ли се учениците (и преподавателите) да споделят, когато са наранени, потиснати или ядосани в определен момент?
8. Приема ли се, че преподавателите могат да изразяват отрицателни лични емоции към учениците в поверителен контекст като начин за преодоляването им?
9. Избягват ли преподавателите да нарочват определени ученици?
10. Добре ли се поддържат основните съоръжения като тоалетни, душове и гардеробчета?
11. Уважава ли се желанието на учениците за благоприятие при ползването на баня или при плуване?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи типове култури

А.2 | Изграждане на общност

Показател **А.2.5 | Преподавателите се опитват да премахват пречките пред ученето и участието във всички аспекти на училището**

1. Разбират ли преподавателите, че те биха могли да повлияят върху затрудненията пред ученето и участието, преживявани от учениците?
2. Смята ли се, че затрудненията пред ученето и участието възникват във взаимоотношенията между учениците, преподаването и учебната среда?
3. Смята ли се, че средата за преподаване и учене включва отношенията между ученици и учители, сградите, културите, политиките, учебната програма и подходите към преподаване?
4. Избягват ли учителите да виждат затрудненията пред ученето и участието като резултат от дефицити или увреждания на учениците?
5. Учителите и учениците разбират ли, че политиките и практиките трябва да отразяват многообразието от ученици в училището?
6. Затрудненията, които произтичат от различията в културите в училище и у дома, приети ли са и противостои ли им се?
7. Разбира ли се, че всеки може да изпитва затруднения пред ученето и участието?
8. Избягват ли учителите да поставят етикет на децата според представата за техните възможности?
9. Има ли разбиране, че категоризацията на децата като "имащи специални образователни потребности" може да доведе до тяхното отделяне и подценяване?
10. Преподавателите избягват ли да противопоставят "масовите ученици" на тези със "специални потребности"?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ А. Създаване на приобщаващи типове култури

А.2 | Изграждане на общност

Показател **А.2.6 | Училището се опитва да сведе до минимум всички форми на дискриминация**

1. Признава ли се съществуването на институционална дискриминация и нуждата да се сведат до минимум всичките ѝ форми?
2. Преподавателите и учениците разбират ли, че дискриминацията произхожда от нетолерантността към различието?
3. Обръща ли се внимание на изолиращите видове натиск върху учениците от етническите малцинства и как нетолерантността към различието може да се изтълкува като дискриминация?
4. Признава ли се, че всички култури и религии имат различни основни принципи и степени на спазване на нормите?
5. Избягват ли преподавателите стереотипните роли за учениците в училищните представления (например според вида коса или цвета на кожата)?
6. Уважават ли се учителите и учениците независимо от тяхната възраст?
7. Културите в училището еднакво ли подкрепят и момчетата, и момичетата?
8. Преподавателите и учениците избягват ли половите стереотипи по отношение на очакванията за постижения, бъдещето на учениците или при помощ за задачите?
9. Преподавателите избягват ли да оценяват децата по интереси и произход, като ги делят на средна класа пред работническа класа?
10. Смятат ли учителите, че уврежданията се създават, когато хората с някакъв дефицит
11. срещат отрицателно отношение и институционални бариери?
Оспорват ли се стереотипите за телесно съвършенство?
12. Признава ли се, че познаването на увреждането има ограничен принос към планиране на
13. образованието на учениците?
Учителите опитват ли се да се противопоставят на стереотипни отношения към хората с
14. увреждания, когато те се разглеждат като обекти на съжаление или като герои в борбата с нещастieto?
Смята ли се, че изключването на ученици с тежки увреждания отразява ограниченията в отношението и политиката, а не толкова практическите трудности?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 | Развитие на училище за всички

Показател **Б.1.1 | Назначаването и повишаването на персонала се прави по справедлив начин**

1. Възможностите за повишение смятат ли се за достъпни за всички, които отговарят на критериите, в и извън училището?
2. Всички повишения отразяват ли баланса между половете и видовете произход в екипа на училището?
3. Съставът на педагогическия и непедагогическия персонал на училището отразява ли общностите в района на училището?
4. Има ли ясна стратегия за премахване на пречките пред назначаването на хора с увреждания?
5. Хората на ръководни постове имат ли предпочитания към определени групи от общността?
6. Училището стреми ли се училищният екип да включва представители на двата пола и от всички групи на общността?
7. Цени ли се многообразието от ученици като важен критерий за подбор на персонала?
8. Намират ли се временни заместници на отсъстващите ресурсни учители, както и на класните ръководители и учителите по предмети?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 | Развитие на училище за всички

Показател **Б.1.2 | Всички нови членове на екипа получават помощ да се установят в училище**

1. Училището признава ли трудностите, които новите членове на екипа могат да срещнат при установяването на новата работа в един може би нов район?
2. Избягват ли по-старите членове на екипа да карат новите да се чувстват като аутсайдери, например като използват събирателното "ние" или "нас", което изключва новите членове?
3. Всеки нов член на екипа има ли наставник, който наистина иска да му помогне да се установи в училището?
4. Училището помага ли на новите членове на екипа да смятат, че опитът и знанията, които носят, се ценят в училището?
5. Предоставят ли се възможности на всички членове от екипа, включително и новите, да споделят знанията и експертизата си?
6. Новите членове на екипа запознати ли са с основната информация за училището, от която се нуждаят?
7. Питат ли се новите членове на екипа от каква допълнителна информация се нуждаят и след това предоставя ли им се тя?
8. Наблюденията, които новите членове на екипа имат по отношение на училището, оценени и потърсени ли са с цел да дадат един нов и свеж поглед отвън?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 | Развитие на училище за всички

Показател **Б.1.3 | Училището се опитва да приеме всички ученици от района**

1. Насърчават ли се всички ученици от района да посещават училището независимо от тяхната успеваемост и увреждания?
2. Оповестено ли е като училищна политика приобщаването на всички ученици от района?
3. Опитва ли се училището да преодолява пречките пред участието на различните етнически групи от района?
4. Добре дошли ли са в училището децата от етнически малцинства?
5. Насърчават ли се активно да посещават училище всички ученици от района, които в момента посещават специални училища?
6. Всички ученици ли са еднакво приети в училището?
7. Има ли увеличаване на броя ученици, посещаващи училището, които са от района на училището?
8. Има ли увеличаване на многообразието на ученици от района, които са приобщени към училището?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 | Развитие на училище за всички

Показател Б.1.4 | Училището прави сградите си физически достъпни за всички

1. Работата по достъпността на сградите на училището съобразена ли е с нуждите на глухите, незрящите и частично зрящите хора, както и хората с физически увреждания?
2. Ангажирано ли е училището с осигуряване достъпността на всички части от училищната сграда и площадки, включително класните стаи, коридорите, тоалетните, градинките, игрищата, стола и изложбените площи?
3. Провеждат ли се консултации с организации на хора с увреждания относно достъпността на училището?
4. Осигуряването на достъп за хората с увреждания част ли е от плана за подобряване на училището?
5. Училището отделя ли внимание на изискванията на законовите и подзаконовите нормативни актове за достъпност на училищната среда?
6. Смята ли се достъпността като нещо, насочено към учителите, родителите и други членове на общността, както и към учениците с увреждания?
7. Проектите, свързани с подобряване на достъпността на училищните сгради, част ли са от учебна програма на училището?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 | Развитие на училището за всички

Показател **Б.1.5 | Всички нови ученици получават подкрепа за да свикнат с училището**

1. Има ли училището програма за въвеждане на учениците в училище?
2. Програмата за въвеждане в училището работи ли добре с учениците и техните семейства независимо кога те постъпват в училището - в началото на учебната година или по друго време?
3. Има ли налична информация за родителите относно националната и местна образователна система, както и за самото училище?
4. Програмата за въвеждане взема ли под внимание различията у учениците, що се отнася до успеваемост и майчин език?
5. Когато постъпят в училище, новите ученици биват ли събирани по двойки или групи със старите ученици?
6. Търси ли се начин да се разбере дали новите ученици се чувстват добре в училището няколко седмици след постъпването им в него?
7. Предоставя ли се помощ на учениците, които имат трудности да запомнят разположението на сградата, особено когато те са новопостъпили в училището?
8. Знаят ли новите ученици към кого да се обърнат, ако имат затруднения?
9. Когато учениците трябва да се прехвърлят от едно училище в друго, учителите от всяко едно от двете училища сътрудничат ли си за да се осигури по-безболезнена промяна?
10. Предприемат ли се стъпки за запознаване на учениците с училището, преди те да се прехвърлят от предучилищна група в училище?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.1 | Развитие на училището за всички

Показател Б.1.6 | Училището организира учебни групи, така че всички ученици да са оценени

1. Третират ли се равноправно учебните групи, що се отнася до използването на съоръженията, разположението на стаите, разпределението на преподавателите и техните заместници?
2. Преподавателите смятат ли, че могат да предоставят възможност на учениците да си преподават и да се учат един от друг в многообразни групи?
3. При планиране на учебните групи обръща ли се внимание на приятелствата между учениците и присъствието на ученици, които говорят същите езици?
4. Има ли опити да се сведе до минимум организирането на учебните групи според нивото на успеваемост или увреждане?
5. Има ли планове за преодоляване на отрицателните ефекти, например недоволство от включването в по-слаба група, ако се случи такова групиране по успеваемост?
6. Дава ли се възможност на учениците да имат равни възможности за преместване между групите?
7. Местата за сядане в класните стаи променят ли се, когато е необходимо да се насърчава социалното сближаване между момчета и момичета и различни етнически групи в училището?
8. Местата за сядане в класните стаи променят ли се, когато е необходимо да се насърчават възможностите за учене на учениците?
9. Изпълняват ли училищата законовото си задължение да образуват заедно ученици със и без затруднения при учене?
10. Там, където има голям дисбаланс между броя момчета и момичета в определен набор, училищата смятат ли да организират еднополови паралелки?
11. Избягва ли училището да идентифицира групи деца на базата на някакъв признак (напр. етнически произход, пол и т. н.) като ученици с ниски постижения?
12. Училището избягва ли да ограничава учебната програма (например пропускане на чуждоезиково обучение) за ученици, на които се предоставя допълнителна подкрепа за ограмотяване? Когато има възможности за избор, дава ли се
13. шанс на всички ученици да направят реален такъв?

Допълнителни ●
въпроси: ●

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.1 | Всички форми на подкрепа се съгласуват**

1. Обединени ли са всички политики за подкрепа в една стратегия за увеличаване капацитета на училището да откликва на многообразието?
2. Координирането на подкрепата цени ли се високо и ръководи ли се то от старши член на екипа?
3. Политиките за подкрепа насочени ли са към предотвратяване на бариерите пред ученето и участието за учениците?
4. Има ли обща приобщаваща политика за подкрепа, която е ясна за всички в училище?
5. Политиката за подкрепа разяснена ли е на онези външни на училището хора, които подкрепят ученето в него?
6. Има ли ясен план за начините, по които външните услуги могат да допринесат за подкрепа към приобщаващото развитие на култури, политики и практики?
7. Запознат ли е училищният персонал с всички услуги, които могат да подкрепят развитието на ученето и участието в училището?
8. Има ли координация на всички инициативи в училището (такива като "здравословно училище" или насочените към учениците с високи постижения), така че те да подкрепят приобщаващото развитие на училището?
9. Изисква ли се от лицата и организациите, предлагащи подкрепа, да координират своите усилия с други, чиито инициативи се припокриват?
10. Политиките за подкрепа ръководят ли се от това, кое е най-добро за учениците, а не от идеята за запазване на професионалните територии?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.2 | Дейностите за развитие на училищния екип помагат на учителите да откликват на многообразието от ученици**

1. Насочени ли са всички дейности по развитие на учебната програма към участието на ученици, които имат различен произход, опит, постижения или увреждания?
2. Насочени ли са всички дейности по развитие на учебната програма към намаляване на пречките пред ученето и участието?
3. Дейностите по развитието на учебната програма подкрепят ли учителите да работят ефективно в класните стаи?
4. Преподаването в екип, последвано от обсъждане на практиките, използвани в класната стая, използва ли се, за да помогне на учителите да откликват на ученическото многообразието от ученици?
5. Наблюдават ли преподавателите уроците на колегите си, за да осмислят гледните точки на учениците?
6. Получават ли учителите обучение по разработване и управление на съвместни дейности за учене?
7. Има ли общи възможности за учителите и ресурсните учители да развият по-ефективно сътрудничество?
8. Има ли възможности за преподавателите и учениците да научат за идеята на вристници обучават/помагат на връстници?
9. Научават ли преподавателите и непедагогическият персонал за използването на технологиите в подкрепа на ученето (например камери, телевизори, видео, шрайбпроектори, касетофони, компютри/интернет)?
10. Преподавателите търсят ли начини за намаляване на недоволството посредством засилване на участието на учениците в учебната програма?
11. Предоставя ли се на преподавателите обучение за равнопоставеността с хората с увреждания? Научават ли се учителите да противодействат на
12. тормоза между ученици, включително дискриминация, сексизъм и хомофобия? Поемат ли отговорност преподавателите и
13. ръководството за оценка на собствените си нужди от учене?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.3 | Училищната политика по отношение на “специалните образователни потребности” е приобщаваща политика**

1. Има ли стремеж да се сведе до минимум определянето на учениците като имащи “специални образователни потребности”?
2. Избягва ли училището да идентифицира групи деца на базата на някакъв признак (напр. етнически произход, пол и т. н.) като ученици със специални образователни потребности?
3. Училището избягва ли прекомерното определяне на дадени етнически групи като такива със “специални образователни потребности”?
4. Учениците, които биват определяни като такива със “специални образователни потребности”, разглеждат ли се като индивиди с различни интереси, познания и умения, а не като част от хомогенна група?
5. Опитите да се премахнат бариерите пред ученето и участието на даден ученик смятат ли се за възможности за подобряване на обучението на всички ученици в клас?
6. Подкрепата смята ли се за полагаща се на учениците, които се нуждаят от нея, а не за специално допълнение към тяхното образование?
7. Предоставена ли е на ученици и родители подробна информация за начина на оказване на подкрепа и включена ли е тя в училищната брошура?
8. Където е възможно, предоставя ли се подкрепа без прибегване до формални процедури за оценка?
9. Политиките за “специалните потребности” насочени ли са към увеличаване на ученето и участието и към свеждане до минимум на изключването?
10. Има ли опит да се сведат до минимум отказите на учениците от подкрепа извън формалните часове?

Допълнителни
въпроси: ●
●

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.4 | Подкрепата за тези, които недостатъчно владеят български език, се съгласува с помощ в ученето**

1. Подкрепата за тези ученици смята ли се за отговорност на всички преподаватели в училището?
2. Подкрепата за тези ученици помага ли за намаляване на пречките пред ученето и участието на всички ученици?
3. Подкрепата съсредоточава ли се върху преодоляването на пречките пред ученето и участието, а не върху това, да се прави разлика между "имащи трудности с допълнителните езици" и "имащи трудности в ученето"?
4. Поддържат ли се високи очаквания към постиженията на всички ученици, които не владеят добре български език?
5. Има ли преводач от езика на знаците или такъв, владеещ съответния майчин език, който да подпомага на нуждаещите се?
6. Преместването в друга страна и култура разпознава ли се като вероятна пречка пред ученето и участието?
7. Предлагат ли се обучение и подкрепа от хора, които имат общ културен произход с учениците?
8. Подкрепата за тези ученици отнася ли се до пречките пред ученето във всички аспекти на преподаването, учебната програма и училищната организация?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.5 | Училищната политика за подкрепа на деца с поведенчески проблеми е свързана с развитието на учебната програма и училищната политика за подкрепа на ученето**

1. Повишаване на степента на ученето и участието на учениците смята ли се за основна цел на учителите за подкрепа на децата с поведенчески проблеми?
2. Трудностите с поведението свързани ли са със стратегиите за подобряване на живота в класната стая и ученето?
3. Подкрепата на децата с поведенчески проблеми свързана ли е с начините за подобряване на преподаването и ученето на всички ученици?
4. Подкрепата на децата с поведенчески проблеми обвързана ли е с училищните политики, култури и практики за преодоляване на пречките пред ученето и участието?
5. Предлагат ли се възможности на учителите и педагогическите съветници/психолозите да се учат как да намаляват недоволството и нарушенията на дисциплината от страна на учениците?
6. Училището опитва ли се да засилва чувството за собствена ценност на хората с ниска самооценка? Използват ли се знанията на родителите за
7. намаляване на недоволството и нарушенията на дисциплината?
Учениците допринасят ли за намаляване на
8. недоволството и нарушенията на дисциплината в училището?
9. Подкрепата за децата, отглеждани от близки или роднини, от приемни семейства или настанени в специализирани институции, насърчава ли образователните постижения?
10. Подкрепата за децата, отглеждани от близки или роднини, от приемни семейства или настанени в специализирани институции, насърчава ли непрекъснатостта на ученето?
11. Подкрепата за децата, отглеждани от близки или роднини, от приемни семейства или настанени в специализирани институции, насърчава ли силните връзки между училището и лицата, които полагат грижи за децата?
12. Политиките за подкрепа на поведението насочени ли са към благогъстоянието на учениците, които не показват да имат проблеми?
13. Училището занимава ли се с произхода на недоволството у момчетата, което може да се дължи на начина, по който се третират те във и извън училището?

Допълнителни ●
въпроси: ●

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.6 | Намален е натискът за дисциплинарни премествания от едно училище в друго**

1. Дисциплинарното преместване смята ли се за процес, който може да бъде прекъснат чрез подкрепа и намеса в преподаването и ученето?
2. Организират ли се срещи, които да включват учителите, учениците, родителите и други, които се опитват да се справят с проблемите гъвкаво, преди те да ескалират?
3. Прави ли се връзка между подценяването на учениците и недоволството им, нарушенията на дисциплината, които правят, и дисциплинарното изключване?
4. Избягва ли училището създаването на недоволни групи от подценявани класове?
5. Обръща ли внимание училището на усещането за подцененост, което възниква в различни етнически или социални групи?
6. Опитва ли се училището да намали конфликтите между етнически или социални групи?
7. Ако учениците или други хора извършат действия, които са в нарушение спрямо училищната общност, реагира ли се със снисхождение?
8. Има ли ясни, положителни планове за връщане на ученици, които са били преместени по дисциплинарни причини?
9. Има ли политика за свеждане до минимум на всички форми на дисциплинарни премествания?
10. Стремежът за намаляване на преместванията споделя ли се от всички учители?
11. Има ли цялостна документацията за дисциплинарните премествания?
12. Предоставят ли се регулярни доклади за дисциплинарните премествания на общинските власти и РИО?
13. Намаляват ли дисциплинарните премествания?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.7 | Намалени са пречките за посещаване на училище**

1. Проучени ли са всички пречки за посещаване на училище от гледна точка на културите, политиките и практиките на училището, а така също и от гледна точка на отношението на учениците и младите хора и техните родители?
2. Училището избягва ли да използва неизвинените отсъствия като причина за преместване в друго училище?
3. Неизвинените отсъствия на учениците разглеждат ли се справедливо независимо от техния пол и произход?
4. Признава ли се връзката между неизвинените отсъствия, тормоза и липсата на подкрепяща среда?
5. Училището откликва ли на случаи на забременяване на ученички по начин, който е подкрепящ и недискриминационен за момичетата?
6. Училището подкрепя ли активно връщането в училище и участието на ученици, които са имали смърт в семейството, хронично заболяване или дълго отсъствие?
7. Има ли училището политика/практика да работи със семейства, които периодично или дългосрочно живеят и работят извън страната и децата дълго време отсъстват от училище?
8. Има ли насоки за въвличане в уроците на опита, придобит от онези, които са отсъствали за дълъг период?
9. Има ли план за подобряване на сътрудничеството между преподавателите и родителите във връзка с неизвинените отсъствия?
10. Има ли координирана стратегия относно отсъствията от училище между училището и други институции и организации?
11. Има ли ефикасна система за докладване на отсъствията и откриване на причините за тях?
12. Води ли се дневник за отсъствията от часове?
13. Смятат ли се отсъствията от определени часове за причина за разискване на отношенията с учителите и това, което се преподава?
14. Цифрите, обобщени от училището, точно отражение ли са на "истинските" неизвинени отсъствия?
15. Намаляват ли неизвинените отсъствия на учениците?

Допълнителни
въпроси: ●
●

ИЗМЕРЕНИЕ Б. Изготвяне на приобщаващи политики

Б.2 | Организиране на подкрепа за многообразието

Показател **Б.2.8 | Тормозът е сведен до минимум**

1. Имат ли общо разбиране учителите, родителите, непедагогическият персонал и учениците за това, какво е тормоз между ученици?
2. Тормозът смята ли се за следствие от силови отношения за установяване на надмощие?
3. Тормозът включва ли освен физическо насилие и вербални, и емоционални обиди?
4. Заплахата от прекратяване на приятелство смята ли се за източник на тормоз?
5. Смята ли се, че тормозът е възможно да възникне както между ученици, така и между учители, учители и ученици, учители и родители?
6. Смятат ли се за тормоз коментари и поведение от дискриминационни, сексистки, хомофобски характер?
7. Има ли ясна политика (под формата на училищен правилник) относно тормоза, която подробно да излага кое поведение е приемливо и кое не в училището?
8. Може ли езикът на правилника да бъде разбран от преподавателите, непедагогическия персонал, настоятелството, учениците и родителите?
9. Има ли мъже и жени от персонала, към които съответно момчетата и момичетата могат да се обърнат за подкрепа в случай на тормоз?
10. Учениците знаят ли към кого да се обърнат, ако са тормозени?
11. Има ли хора във и извън училището, към които могат да се обърнат преподавателите, ако са обект на тормоз?
12. Учениците част ли са от процеса на изготвяне стратегии за предотвратяване и свеждане до минимум на тормоза?
13. Води ли се ясна документация за случаите на тормоз?
14. Намаляват ли случаите на тормоз?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.1 | Планиране на преподаването се прави, като се има предвид всички ученици**

1. Планира ли се преподаването, така че да подкрепя ученето, а не само да изпълнява учебната програма?
2. Материалите от учебната програма отразяват ли произхода, опита и интересите на всички учещи се?
3. В преподаването използва ли се споделянето на общи преживявания, от които да се развие урокът?
4. Уроците отразяват ли различните интереси на момчетата и на момичетата?
5. Уроците увеличават ли познанията на всички ученици?
6. Уроците насърчават ли онази гледна точка за ученето, която го определя като непрекъснат процес, а не като действие, завършващо с изпълнението на определени задачи?
7. Могат ли различните предмети да се учат по различни начини, например интензивни курсове по езици или ограмотяване?
8. Има ли преводачи за глухите ученици или за други, за които българският не е майчин език?
9. При планирането обмислят ли се и правят ли се опити да се сведат до минимум затрудненията пред ученето и участието на определени ученици?
10. Учителите проучват ли начини за намаляване на нуждата от индивидуална подкрепа за учениците?
11. Уроците предоставят ли възможности за работа по двойки и в група, както и индивидуални дейности и работа с целия клас?
12. Има ли разнообразни дейности, включващи например устни презентации и дискусии, слушане, четене, писане, рисуване, решаване на задачи, използване на библиотеки, аудио/видео материали, практически задачи и компютри?
13. Планирането на уроците по теми, които биха притеснили някои ученици да вземат участие, съобразено ли е с религиозните убеждения и етническия им произход?
14. Адаптират ли се уроците, в случай че е необходимо, така че учениците с физически или сензорни увреждания да могат да развиват умения и познания посредством физическо възпитание, лабораторни упражнения и др.?
15. Учителите приемат ли необходимостта от допълнително време, нужно на някои ученици с увреждания за използване на технически средства/съоръжения за практическа работа?

Допълнителни
въпроси: ●
●
●

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател В.1.2 | Уроците насърчават участието на всички ученици

1. Класните ръководители и преподавателите по предметите поемат ли отговорност за ученето на всички ученици в часовете си?
2. Има ли опити за разглеждане на преподаването и подкрепата от гледна точка на учениците?
3. Уроците надграждат ли над различията в познанията и опита на учениците?
4. Уроците обръщат ли внимание на емоционалните и интелектуалните аспекти на познанието?
5. Уроците изразяват ли чувство на вълнение от ученето?
6. Говоримата и писмената реч на достъпен език ли са за всички ученици?
7. Основните технически термини обясняват ли се и практикуват ли се в часовете?
8. Дава ли се възможност на учениците да записват работата си по различни начини, използвайки както писане, така и смятане, картинки, снимки и касети?
9. Уроците градят ли върху езиковия опит на учениците, натрупан извън училище?
10. Уроците насърчават ли диалог между учителите и учениците, както и между самите ученици?
11. Уроците насърчават ли развитието на език за мислене и говорене относно ученето?
12. Използва ли се взаимното посещение на часове и обмяна на опит между колеги за подобряване на ученето и участието на всички ученици?
13. Учителите разпознават ли физическите усилия, които биват полагани за приключване на задачи, от някои ученици с увреждания или хронични заболявания и последващата ги умора?
14. Учителите разбират ли умственото усилие, което се влага при четене по устните и при използването на спомагателни средства за виждане?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.3 | Уроците развиват разбирането на различията**

1. Насърчават ли се учениците да проучват мнения, които са различни от техните?
2. Помага ли се на учениците да влизат в диалог с други, различни от тях по произход и мнения?
3. Има ли възможности за учениците да работят с други, които са различни от тях по произход, етнос, увреждане и пол?
4. Учителите показват ли, че уважават и ценят алтернативни мнения по време на дискусиите в клас?
5. Езиците, които използват децата третират ли се като равностойни?
6. Дейностите в клас развиват ли разбирането на различията в произхода, културата, етноса, пола, увреждането, сексулната ориентация и религията?
7. Учениците учат ли за разнообразните културни влияния върху езика и върху учебната програма?
8. Учебната програма дава ли исторически знания за потискането на определени групи?
9. Учат ли се учениците да оспорват стереотипите в материалите на учебната програма и дискусиите в клас?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.4 | Учениците участват активно в обучението си**

1. Насърчават ли се учениците да поемат отговорност за собственото си учене?
2. Обясняват ли учителите целта на урока или раздела?
3. Спомага ли за независимо учене обстановката в класната стая, кабинетите и останалата среда в училището?
4. Подкрепата, която се оказва на децата, помага ли им да напредват с ученето, черпейки от знанията и уменията, които вече притежават?
5. Плановете на учебната програма споделят ли се с учениците, така че те да могат да избират дали да напредват в материала с по-бърз ход или по-задълбочено да проучат дадени теми?
6. Обучават ли се учениците как да правят проучвания и да разработват дадена тема?
7. Могат ли учениците да използват библиотеките и информационните ресурси самостоятелно?
8. Обучават ли се учениците как да водят бележки при лекции и четене на книги и как да организират работата си?
9. Избягват ли се задачи за механично преписване?
10. Обучават ли се учениците да представят работата си устно, писмено и в други форми, индивидуално и в групи?
11. Насърчават ли се учениците да резюмират устно и писмено това, което са научили?
12. Обучават ли се учениците как да преговарят за тестове и изпити?
13. Правят ли се консултации с учениците относно подкрепата, от която имат нужда?
14. Провеждат ли се консултации с учениците относно качеството на уроците?
15. Въвлечени ли са учениците в търсенето на начини за преодоляване на собствените си трудности при учене, както и в тези на другите?
16. Дадено ли е право на избор на учениците да избират дейностите и задачите?
17. Интересите, познанията и уменията, придобити самостоятелно от учениците, оценяват ли се и използват ли се в часовете?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.5 | Учениците учат, като се подкрепят**

1. Учениците смятат ли за нещо обичайно в клас предлагането и получаването на помощ?
2. Учениците имат ли установени правила за вземане на думата, изслушване и търсене на пояснение един от друг, както и от преподавателите?
3. Учениците споделят ли с желание знанията и уменията си?
4. Учениците отказват ли учтиво помощ, когато нямат нужда от нея?
5. Груповите занимания позволяват ли на учениците да си разделят задачата и след това да обединят наученото?
6. Учат ли учениците как да изготвят съвместен доклад, изготвен от различни членове на групата?
7. Когато някой от класа има проблеми, учениците помагат ли му да се успокои, или продължават да го дразнят?
8. Признават ли учениците, че всеки трябва да бъде център на внимание в определен момент?
9. Споделят ли учениците отговорността да помагат за преодоляване на трудностите, които имат някои от учениците в клас?
10. Оценяват ли се взаимно учениците?
11. Помагат ли си учениците за поставяне и постигане на по-високи образователни цели?

Допълнителни
въпроси: ●
●
●

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател В.1.6 | *Оценяването допринася за успеваемостта на всички ученици*

1. Участват ли всички специалисти, които работят с детето, в оценяването на работата му?
2. Поемат ли учителите отговорност за напредъка на всички ученици в часовете си?
3. Участват ли учениците в оценяването и коментара на ученето си?
4. Родителите участват ли в процеса на оценка?
5. Документирането на постиженията отразява ли всички умения, познания и опит на учениците, такива като например допълнителни езици, други допълнителни средства за общуване, хобита, интереси и професионален опит?
6. Учениците биват ли оценявани с уважение?
7. Оценките основават ли се на подробни наблюдения?
8. Оценката насочена ли е към това, което е важно да се научи?
9. Оценяването използва ли се винаги за формиране и развитие на ученето на ученика?
10. Оценяването води ли до изменения в учебните планове и в практиката?
11. Има ли разнообразни начини за демонстриране и оценяване на наученото, които да показват различните особености на учениците, техните интереси и умения?
12. Има ли възможности за оценяване на работа, извършена заедно с други?
13. Разбират ли учениците защо се оценяват?
14. Информират ли се откровено учениците относно значението и последствията от оценката на работата им?
15. Има ли обратната връзка с учениците, която да показва какво са научили и какво могат да правят в бъдеще?
16. Извършва ли се мониторинг на постиженията на различните групи от ученици (момчета/момичета/ученици от етнически малцинства/ученици с увреждания), така че да се откриват и решават възможните трудности?

Допълнителни
въпроси: ●
●
●

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.7 | Дисциплината в класната стая се основава на взаимно уважение**

1. Подходът към дисциплината насърчава ли самодисциплина?
2. Подкрепят ли се един друг преподавателите да бъдат настоятелни, без да са агресивни или раздразнителни?
3. Преподавателите споделят ли своите безпокойства и обединяват ли знанията и уменията си за преодоляване на недоволството и нарушенията на дисциплината?
4. Ясни и последователни ли са правилата за работа в класната стая?
5. Участват ли учениците в разрешаване на трудности в класната стая?
6. Участват ли учениците във формулирането на правилата за работа в класната стая?
7. Обсъжда ли се с учениците как да се подобри атмосферата в класната стая?
8. Обсъжда ли се с учениците как да се повишат интересът и вниманието по отношение на ученето?
9. Учениците смятат ли, че са третирани справедливо независимо от своя пол и етническа принадлежност?
10. Ако в класната стая има повече от един възрастен, споделят ли всички те отговорността за гладкото протичане на часовете?
- Има ли ясни процедури за реагиране на крайно
11. предизвикателно поведение, с които учениците и учителите са добре запознати?
12. Признава ли се от всички преподаватели и ученици, че не е справедливо момчетата да отнемат по-голямата част от вниманието на учителите, отколкото момичетата или обратно?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.8 | Учителите планират, преподават и правят преговори на материала, като си сътрудничат с колегите**

1. Учителите споделят ли помежду си планираните дейности за работа в клас и за домашна работа?
2. Планират ли се дейностите в часа, така че да се използват пълноценно възможностите на всички възрастните, които присъстват в часа?
3. Участват ли учителите в съвместно преподаване?
4. Използва ли се съвместното преподаване като възможност за общо осмисляне на обучението на учениците?
5. Учителите приемат ли мнения от колеги относно работата си, например за достъпността на езика на преподаване и за участието на учениците в дейностите?
6. Преподавателите променят ли начина на преподаване в отговор на обратна връзка, която са получили от колегите си, след съвместно преподаване?
7. Учителите и ресурсните учители споделят ли мнения във връзка с работата си с отделни ученици, групи и целия клас?
8. Учителите, които работят заедно с други специалисти, дават ли пример за сътрудничество на учениците?
9. Учителите ангажират ли други хора в съвместно решаване на проблемна ситуация, когато напредъкът на ученик или група от ученици предизвиква безпокойство?
10. Специалистите, които работят в сътрудничество, споделят ли отговорността за това, всички ученици да взимат участие?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател В.1.9 | Ресурсните учители подкрепят ученето и участието на всички ученици

1. Ресурсните учители участват ли в планирането и прегледа на учебната програма?
2. Ресурсните учители следват ли учебната програма, или по-скоро се съобразяват с развитието на дадени ученици?
3. Ресурсните учители целят ли да повишат участието на всички ученици?
4. Ресурсните учители целят ли да направят учениците независими от пряката си помощ?
5. Ресурсните учители насърчават ли взаимна подкрепа между учениците, които имат трудности с ученето?
6. Ресурсните учители избягват ли да се месят в отношенията между младите хора и техните връстници?
7. Ресурсните учители имат ли длъжностна характеристика, която да отразява различните задължения, които могат да поемат?
8. Запознати ли са всички учители с различните дейности в длъжностната характеристика на ресурсните учители?
9. Пространството в класните стаи организирано ли е така, че ресурсните учители да могат да работят с групи, а така също и с отделни индивиди?
10. Търси ли се мнението на ресурсните учители за техните длъжностни характеристики?
11. Признава ли се, че някои ученици с увреждания могат да се нуждаят от личен асистент, а не от ресурсен учител?
12. Искат ли се мнението на учениците с увреждания относно подкрепата, която може да им е нужна, и какъв да бъде човекът, който може да я предостави?
13. Признава ли се, че личните асистенти и ресурсните учители могат да защитават интересите на някои ученици?
14. Правят ли се опити да се набират ресурсни учители и от двата пола?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.10 | Домашната работа помага за ученето на всички**

1. Домашната работа винаги ли има ясна учебна цел?
2. Домашната работа свързана ли е с уменията и познанията на всички ученици?
3. Има ли възможности за записване на домашната работа по различни начини?
4. Домашната работа разширява ли уменията и познанията на всички ученици?
5. Учителите помагат ли си един на друг в това, как да зададат полезна домашна работа?
6. Дава ли се достатъчна възможност на учениците да си изясняват изискванията към домашната работа преди края на часовете?
7. Домашната работа променя ли се, ако след обсъждане стане ясно, че тя не е полезна или подходяща за някои ученици?
8. Има ли възможности домашната работа да се направи в сградата на училището, т. е. в кабинет или библиотека, по време на обяда или след часовете?
9. Домашната работа включена ли е в планирането на учебната програма за срока/годината?
10. Домашната работа насърчава ли учениците да поемат отговорност за собственото си учене?
10. Тези, които задават домашна работа, гарантират ли, че тя може да бъде изготвена без помощта на родителите?
10. Има ли възможности за учениците да си сътрудничат при подготовка на домашните работи?
10. Учениците имат ли избор на домашна работа, така че да могат да я свържат с развитието на познанията и интересите си?
10. Могат ли учениците да използват домашната работа за поддържане на сфера на интереси за определен период от време?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.1 | Организиране на ученето

Показател **В.1.11 | Всички ученици участват в дейности извън класната стая**

1. Могат ли всички ученици да намерят извънкласни дейности, които да им допаднат?
2. Има ли осигурен транспорт, който да даде възможност на ученици, пътуващи отдалече или с ограничена мобилност да участват в мероприятия след училище?
3. Насърчават ли се всички ученици да участват в музикални, драматични и спортни дейности?
4. Могат ли момчетата и момичетата да участват в еднополови групи, ако има дейности, в който единият от половете е по-силен - като компютърен клуб, клуб по шах или хор?
5. Има ли възможности за еднополови групи, където са забранени смесени дейности по културни, религиозни или други причини?
6. Децата и младите хора насърчават ли се да не завземат пространството на площадките - например за игра на футбол, само за себе си?
7. Обучават ли се учениците на различни игри, които да включват деца с различни умения?
8. Учениците, които са избрани да представляват класа си, отразяват ли многообразието от ученици в училището?
9. Учениците, които са избрани да представляват училището си, отразяват ли многообразието от ученици в него?
10. Достъпни ли са училищните екскурзии, включително и тези в чужбина, за всички ученици в училището независимо от постиженията или увреждането им?
11. Дава ли се възможност на всички ученици да участват в извънкласни дейности?
12. Дава ли се възможност на всички ученици да участват в дейности, които са от полза и подкрепят местните общности?
13. Игрите и заниманията по физическо възпитание насърчават ли спорта и доброто здравословно състояние на всички?
14. Спортните дни включват ли дейности, в които могат да участват всички независимо от техните нива на умения или увреждане?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.2 | Мобилизиране на ресурсите

Показател **В.2.1 |** *Различията между учениците се използват като ресурс за преподаване и учене*

1. Насърчават ли се учениците, представляващи различни етноси, култури, региони на града и пр., да обединяват познанията и опита си?
2. Признава ли се и използва ли се деликатно способността на учениците да предоставят емоционална подкрепа?
3. Учениците с повече знания или умения в определена област използват ли се понякога като учителите на онези с по-малко знания и умения в съответната област?
4. Има ли възможности за учениците от различни възрастови групи да се подкрепят взаимно?
5. Смята ли се, че всички, независимо от постижения или увреждане, имат важен принос към преподаването и ученето?
6. Използват ли се различните езици, които се говорят от учениците, като съществена част от учебната програма и езиков ресурс в работата по чуждоезиково обучение?
7. Учениците, които са преодолели някакъв проблем, предават ли опита си на другите?
8. Използват ли се пречките пред ученето и участието на някои ученици (например физическия достъп до част от сградата или проблем от учебната програма) като проекти или задачи за решаване?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.2 | Мобилизиране на ресурсите

Показател **В.2.2 | *Опитът на учителите се използва напълно***

1. Познати ли са всички умения и познания на учителите, а не само онези от длъжностните им характеристики?
2. Насърчават ли се преподавателите да споделят уменията и знанията си в подкрепа на ученето?
3. Насърчават ли се учителите да развиват знанията и уменията си?
4. Използват ли се различните езици, които владеят преподавателите, като ресурс за учениците?
5. Тези членове на училищния екип, които имат определени умения и познания, предлагат ли помощта си на другите?
6. Различията в културата и произхода на екипа използват ли се за развитието на учебната програма и преподаването?
7. Има ли формални и неформални възможности за екипа да разрешават проблеми, свързани с ученици, посредством обмяна на професионален опит?
8. Предлагат ли учителите алтернативни гледни точки относно притесненията, свързани с учениците?
9. Учат ли се учителите от поучителни примери от практиката и опита на други училища?
10. Канят ли се специалистите от местното специално училище да споделят опита си с преподавателите от масовото?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.2 | Мобилизиране на ресурсите

Показател **В.2.3 | Учителите развиват ресурси в подкрепа на ученето и участието**

1. Учителите разработват ли общи ресурси в подкрепа на ученето?
2. Знаят ли всички преподаватели за наличните ресурси/средства, които могат да им помогнат в часовете?
3. Библиотеката подкрепя ли независимо учене?
4. Организирана ли е библиотеката, така че да подкрепя ученето на всички?
5. Има ли подходящо адаптирани учебни материали, например с голям шрифт, на касети или на брайловата азбука, за учениците с увреждания?
6. Има ли добре организирана видео библиотека?
7. Компютрите ползват ли са в преподаването на всички предмети?
8. Има ли система за ефективно използване на образователните телевизионни програми в учебната програма?
9. Използват ли се електронна поща и интернет ефикасно от учителите в помощ на ученето и преподаването?
10. Дава ли се възможност на всички ученици да си общуват с други от разстояние на хартия, по телефон и по електронна поща?
11. Използва ли се ефикасно интернет от учениците в помощ на написване на домашните и работата в клас?
12. Използват ли се касетофонни записи в подкрепа на устната работа в рамките на учебната програма?
13. Използват ли се новите технологични възможности, когато те са в наличност (например програми за разпознаване на гласа в помощ на ученици, които имат сериозни трудности с писането)?
14. Използват ли се материали за раздаване само когато те са ясни на учениците и подсилват научаването?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.2 | Мобилизиране на ресурсите

Показател В.2.4 | Ресурсите в общността са известни и се използват

1. Има ли редовно осъвременявана документация за ресурсите в местния културен център, която да помага на преподаването и ученето?
Това може да включва:
 - Музеи;
 - Художествени галерии;
 - Църкви;
 - Представители на общностни групи и асоциации;
 - Областните и общинските съвети;
 - Местните фирми;
 - Болниците;
 - Домове за деца и възрастни хора;
 - Полицията;
 - Пожарната;
 - Неправителствени организации;
 - Спортни центрове и съоръжения;
 - Паркове;
 - ВиК;
 - Политици;
 - Лидери на етнически малцинства;
 - Професионални съюзи;
 - Бюра за предоставяне на съвети на гражданите;
 - Библиотеки;
 - Градски и селски ферми;
 - Извънградски власти;
 - Органи, отговарящи за културното, историческото и архитектурното наследство;
 - Гари, летища, транспортни органи;
 - Центрове за обучение;
 - Колежи, университети.
2. Членовете на местните общности допринасят ли за учебната програма в училище?
3. Използват ли се родителите и другите членове на общността като ресурс за подкрепа в класната стая?
4. Въвлечени ли са възрастни с увреждания в подкрепа на ученици в училището?
5. Хората, работещи в района, реагират ли като наставници в подкрепа на ученици, които срещат трудности?
6. Ресурсите, налични в някои домове като справочни материали, използват ли се в помощ на всички ученици?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ИЗМЕРЕНИЕ В. Развитие на приобщаващи практики

В.2 | Мобилизиране на ресурсите

Показател **В.2.5 | *Училищните ресурси се разпределят справедливо, така че да подкрепят приобщаването***

1. Има ли открито и справедливо разпределение на ресурсите в училището?
2. Ясно ли е как се разпределят ресурсите в подкрепа на учениците на различна възраст и различни постижения?
3. Насочват ли се ресурси към насърчаването на независимо учене?
4. Знаят ли преподавателите какви са ресурсите, предоставени на училището за подкрепа на ученици, които биват определяни като деца със специални образователни потребности?
5. Използват ли се всички ресурси, предоставени да посрещнат нуждите на учениците със специални образователни потребности, за увеличаване на капацитета на училището да откликва на многообразието?
6. Насочват ли се ресурсите за подкрепа към преодоляване на пречките пред ученето и участието и към свеждане до минимум на категоризацията на учениците?
7. Правят ли учителите редовен преглед на това, кои от предоставените ресурси са използвани, така че те да се употребяват гъвкаво в отговор на променящите се нужди на всички ученици?

Допълнителни
въпроси:

-
-
-

ЧАСТ 4

РЕЗЮМЕ И ВЪПРОСНИЦИ

Резюме: приоритети за развитие	• 89
<i>Въпросник 1: Показатели</i>	• 90
<i>Въпросник 2: Адаптирани показатели (ученици и родители)</i>	• 92
<i>Въпросник 3: Моето начално училище</i>	• 94
<i>Въпросник 4: Моето средно училище</i>	• 95
<i>Въпросник 5: Родители</i>	• 96

РЕЗЮМЕ

Приоритети за развитие

Моля отбележете групата, към която принадлежите:

- Учител
- Ученик
- Ресурсен учител/помощник-учител
- Родител/ настойник
- Служител от непедagogическия персонал
- Представител на общината/РИО
- Други (уточнете)

Напишете един или два от приоритетите си за развитие на училището съобразно Измерения А, Б и В (след всеки от показателите по-долу). Можете да ги запишете като показател или група от показатели, въпрос или група от въпроси, непокрита от материалите в ръководството. Помислете за последиците, които ще настъпят при промяна на едно от измеренията и отражението, което ще даде върху останалите измерения.

ИЗМЕРЕНИЕ А Създаване на приобщаващи типове култури

Изграждане на общност: показатели/въпроси/други проблеми:

Установяване на приобщаващи ценности: показатели/ въпроси/ други проблеми

ИЗМЕРЕНИЕ Б Изработване на приобщаващи политики

Развитие на училище за всички: показатели/въпроси/други проблеми

Организиране на подкрепа за многообразието: показатели/въпроси/ други проблеми

ИЗМЕРЕНИЕ В Развитие на приобщаващи практики

Организиране на ученето: показатели/въпроси/други проблеми

Мобилизиране на ресурси: показатели/въпроси/други проблеми

Въпросник 1: ПОКАЗАТЕЛИ

Моля отбележете групата, към която принадлежите:

- Учител
- Ученик
- Ресурсен учител/помощник-учител
- Родител/ настойник
- Служител от непедagogическия персонал
- Представител на общината/РИО
- Други (уточнете)

Моля отбележете това, което изразява вашето мнение:

	Напълно съгласен	Съгласен до известна степен	Несъгласен	Имам нужда от допълнителна информация
ИЗМЕРЕНИЕ А Създаване на приобщаващи типове култури				
A.1.1. Всички се чувстват добре дошли.				
A.1.2. Учениците си помагат един на друг.				
A.1.3. Всички от персонала (учители, непедagogически състав) си сътрудничат.				
A.1.4. Преподавателите и учениците се отнасят с уважение един към друг.				
A.1.5. Преподавателите и родителите си сътрудничат.				
A.1.6. Персоналът и настоятелството работят добре заедно.				
A.1.7. Всички местни общности са ангажирани с училището.				
A.2.1. Има високи очаквания към всички ученици.				
A.2.2. Преподавателите, настоятелите, учениците и родителите споделят философията на приобщаването.				
A.2.3. Всички ученици са еднакво важни и ценени.				
A.2.4. Преподавателите и учениците се отнасят един към друг с уважение и всеки изпълнява своята "роля".				
A.2.5. Преподавателите се опитват да премахват пречките пред ученето и участието във всички аспекти на училището.				
A.2.6. Училището се опитва да сведе до минимум всички форми на дискриминация.				
ИЗМЕРЕНИЕ Б Изготвяне на приобщаващи политики				
Б.1.1. Назначаването и повишаването на персонал се прави по справедлив начин.				
Б.1.2. Всички нови членове на екипа получават помощ да се установят в училище.				
Б.1.3. Училището се опитва да приеме всички ученици от района.				
Б.1.4. Училището прави сградите си физически достъпни за всички.				
Б.1.5. Всички нови ученици получават помощ да се установят в училището.				
Б.1.6. Училището организира учебни групи, така че всички ученици да са оценени.				
Б.2.1. Всички форми на подкрепа се съгласуват.				
Б.2.2. Дейностите за развитие на учителите им помагат да откликват на многообразието от ученици.				

Въпросник 1:

	Напълно съгласен	Съгласен до известна степен	Несъгласен	Имам нужда от допълнителна информация
Б.2.3. Училищната политика за “специалните образователни потребности” е приобщаваща политика.				
Б.2.4. Подкрепата за тези, които недостатъчно владеят български език, се съгласува с помощ в ученето.				
Б.2.5. Училищната политика за подкрепа на деца с поведенчески проблеми е свързана с развитието на учебната програма и училищната политика за подкрепа на ученето.				
Б.2.6. Намален е натискът за дисциплинарни премествания от едно училище в друго.				
Б.2.7. Намалени са пречките пред посещаване на училище.				
Б.2.8. Тормозът е сведен до минимум.				
ИЗМЕРЕНИЕ В Развитие на приобщаващи практики				
В.1. Планиране на преподаването се прави, като се имат предвид нуждите на всички ученици.				
В.1.2. Уроците насърчават участието на всички ученици.				
В.1.3. Уроците развиват разбирането на различията.				
В.1.4. Учениците участват активно в обучението си.				
В.1.5. Учениците учат, като си помагат взаимно.				
В.1.6. Оценяването допринася за успеваемостта на всички ученици.				
В.1.7. Дисциплината в класната стая се основава на взаимно уважение.				
В.1.8. Учителите планират, преподават и правят преговор на материала, като си сътрудничат с колегите.				
В.1.9. Ресурсните учители подкрепят ученето и участието на всички ученици.				
В.1.10. Домашните работи спомагат за ученето на всички.				
В.1.11 Всички ученици участват в извънкласните дейности.				
В.2.1. Различията между учениците се използват като ресурс за преподаване и учене.				
В.2.2. Опитът на учителите се използва напълно.				
В.2.3. Учителите развиват ресурси в подкрепа на ученето и участието.				
В.2.4. Ресурсите в общността са известни и се използват.				
В.2.5. Училищните ресурси се разпределят справедливо, така че да подкрепят приобщаването.				

Приоритети за развитие:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Въпросник 2:

АДАПТИРАНИ ПОКАЗАТЕЛИ (УЧЕНИЦИ И РОДИТЕЛИ)

Моля отбележете групата, към която принадлежите:

- Учител
- Ученик
- Ресурсен учител/помощник-учител
- Родител/ настойник
- Служител от непедagogическия персонал
- Представител на общината/РИО
- Други (уточнете)

Моля отбележете това, което изразява вашето мнение:

	Напълно съгласен	Съгласен до известна степен	Несъгласен	Имам нужда от допълнителна информация
Култури				
1. Всички се чувстват приети.				
2. Учениците си помагат един на друг.				
3. Преподавателите си сътрудничат.				
4. Преподавателите и учениците се отнасят с уважение един към друг.				
5. Родителите се чувстват ангажирани в училището.				
6. Преподавателите и настоятелите работят добре заедно.				
7. Преподавателите не толерират една група деца и млади хора пред друга.				
8. Преподавателите се опитват да помогнат на всички ученици да дадат всичко, на което са способни.				
9. Преподавателите смятат, че всички ученици са еднакво важни.				
Политики				
1. Училището улеснява децата и младите хора с увреждания да учат в него.				
2. Когато се запишеш в това училище, ти помагат да се установиш.				
3. Учителите обичат да преподават на всичките си класове.				
4. Учителите се опитват да разрешат трудностите с поведението и дисциплината, без да искат децата да напускат училището.				
5. Учителите работят усилено, за да направят училището място, на което ти се иска да отидеш.				

Въпросник 2:

	Напълно съгласен	Съгласен до известна степен	Несъгласен	Имам нужда от допълнителна информация
6. Прави се всичко възможно, за да се спре тормозът между учениците.				
Практики				
1. Учителите се опитват да направят уроците лесни за разбиране от всички.				
2. Учениците се учат да ценят хората с различен произход от техния.				
3. Учениците обикновено знаят какво ще се преподава на следващия етап в урока.				
4. По време на уроците учителите очакват учениците да си помагат един на друг.				
5. В повечето часове учениците и учителите се държат добре едни с други.				
6. Учителите помагат на всички, които имат трудности с уроците.				
7. Ресурсните учители работят с всички, които имат нужда от помощ.				
8. Домашната работа помага за научаването и се обяснява добре.				
9. Дейностите, които интересуват всички, се организират извън часовете.				

Какви три промени бихте искали да видите в училището?

1. _____

2. _____

3. _____

Въпросник 3: МОЕТО НАЧАЛНО УЧИЛИЩЕ

Аз съм момиче

Аз съм момче

Аз съм в клас

	Съгласен съм	Съгласен до известна степен	Не съм съгласен
1. Понякога в клас работя по двойки с приятел/ка.			
2. Понякога моят клас се разделя на групи за работа.			
3. Помагам на моите приятели с тяхната работа, когато закъсат.			
4. Моите приятели ми помагат с моята работа, когато закъсам.			
5. Работите ми се излагат на стената, за да ги видят другите.			
6. Учителят ми обича да изслушва моите идеи.			
7. Учителят ми обича да ми помага с моята работа.			
8. Обичам да помагам на моя учител, когато има работа за вършене.			
9. Смятам, че правилата за работа в класната стая са справедливи.			
10. Някои от децата в моя клас наричат другите с обидни имена.			
11. Понякога ме тормозят на площадката.			
12. Когато се чувствам нещастен/а в училище, винаги има някой възрастен, който да се погрижи за мен.			
13. Когато децата в моя клас се скарат, учителят решава въпроса справедливо.			
14. Мисля, че залагането на цели за срока ми помага да подобря работата си.			
15. Понякога учителят ме оставя да избира какво да правя.			
16. Чувствам се доволен/а, когато съм си свършил/а работата добре.			
17. Когато имам домашна работа, обикновено разбирам какво трябва да направя.			
18. Учителят обича да му разказвам какво правя вкъщи.			
19. Семейството ми мисли, че това е добро училище.			
20. Ако отсъствам, учителят ме пита къде съм бил/а.			

Трите неща, които обичам в моето училище, са:

1. _____
2. _____
3. _____

Трите неща, които не харесвам в училище, са:

1. _____
2. _____
3. _____

Благодарим за помощта!

Въпросник 4: МОЕТО СРЕДНО УЧИЛИЩЕ

Аз съм момиче

Аз съм момче

Аз съм в клас

	Съгласен съм	Съгласен до известна степен	Не съм съгласен
1. В часовете често работя с други ученици по двойки и на малки групи.			
2. Повечето от часовете ми харесват.			
3. Когато имам проблем с работата си, моля учителите за помощ.			
4. Научавам много в това училище.			
5. Моите приятели ми помагат в час с моята работа когато закъсам.			
6. Това, че в някои от часовете има помощник-учител/ресурсен учител, ми помага да уча.			
7. В час учителите се интересуват и изслушват моите идеи.			
8. Учителите нямат нищо против, ако правя грешки в работата си, стига да се старая максимално.			
9. Работите ми се излагат на стената, за да ги видят другите.			
10. Всички в училището се отнасят приятелски към мен.			
11. Смятам, че учителите са справедливи, когато наказват някого.			
12. Смятам, че учителите са справедливи, когато хвалят някого.			
13. Смятам, че някои учители харесват определени ученици повече от други.			
14. Когато ми се даде домашна работа, обикновено разбирам какво трябва да правя.			
15. Обикновено си пиша домашните.			
16. Повечето време обичам да съм на училище.			
17. Това е училището, в което исках да постъпя след началното училище.			
18. Смятам, че това е най-доброто училище в района.			
19. Моето семейство смята, че това е добро училище.			
20. Хубаво е да има ученици от различен произход в училището.			
21. Учениците с увреждания се третират с уважение в училището.			
22. Всеки ученик, който живее близо до училището, е добре дошъл в него.			
23. Ако наистина се държиш лошо в училището, ще те изпатят вкъщи.			
24. Училището има право да изпраща учениците вкъщи, ако те се държат лошо.			
25. Имам добри приятели в училището.			
26. Притеснявам се, че ме наричат с обидни имена в училище.			
27. Притеснявам се, че ме тормозят в училище.			
28. Ако някой ме тормози, бих казал на учителя.			
29. По обяд понякога посещавам клубове по интереси или играя някакъв спорт.			
30. След училище понякога посещавам клубове по интереси или играя някакъв спорт.			
31. Има места в училище, където мога да отида по обяд и да се чувствам удобно.			
32. Харесвам класния си ръководител.			
33. Класният ръководител ме харесва.			
34. Ако отсъствам, учителят ме пита къде съм бил.			

Това са трите неща, които бих искал да променя най-много в училището:

1. _____
2. _____
3. _____

Благодарим за помощта!

Въпросник 5: РОДИТЕЛ НА ДЕТЕ В ГОРЕН КУРС

Моля, отбележете в кой клас е детето ви, което посещава това училище:

- Седми клас
- Осми клас
- Девети клас
- Десети клас
- Единадесети клас

Моля, посочете в каква степен сте съгласни с всяко от становищата в таблицата по-долу:

	Напълно съгласен	Съгласен до определена степен	Несъгласен
1. Това училище е първият ми избор за детето/децата ми.			
2. Детето/децата ми искаше/искаха да посещават това училище.			
3. Информацията, която получих, когато дойдох за първи път в училището, бе отлична.			
4. Информационните материали, които получавам от училището, ме държат в течение на промените в училището.			
5. Смятам, че училището ме информира добре за напредъка на децата/детето ми.			
6. Смятам, че преподавателите са приятелски настроени към мен и другите родители.			
7. Когато съм притеснен/а за напредъка на детето ми, знам към кого да се обърна.			
8. Ако споделя с учители безпокойствата си относно напредъка на детето ми, съм сигурен/а, че мнението ми ще бъде взето насериозно.			
9. Училището предоставя ясна информация за това, как мога да помогна на детето си с ученето у дома.			
10. На детето ми му харесва да бъде в това училище.			
11. Смятам, че учителите работят усилено да помогнат само на някои ученици.			
12. Всички деца, които живеят в района, са добре дошли в училището.			
13. Всички семейства се ценят еднакво, независимо от произхода.			
14. Тормозът е проблем в училището.			
15. Ако ученик се държи лошо, правилно е да се изпрати у дома.			
16. Ако ученик се държи лошо постоянно, той трябва да се изключи от училището за постоянно.			
17. Моето дете редовно посещава клубове по интереси и други дейности, които се провеждат по време на обедната почивка и след училище.			
18. Преди да се направят промени в училище, се търси мнението на родителите.			
19. Родителите, които помагат и са ангажирани с училището, се ценят повече от учителите от тези, които не го правят.			
20. Учителите в това училище насърчават всички ученици да дадат най-доброто от себе си, а не само най-способните.			

Благодарим Ви, че попълнихте въпросника.

Моля, добавете отдолу други коментари за училището, които биха помогнали то да стане по-добро място за вашето дете.
